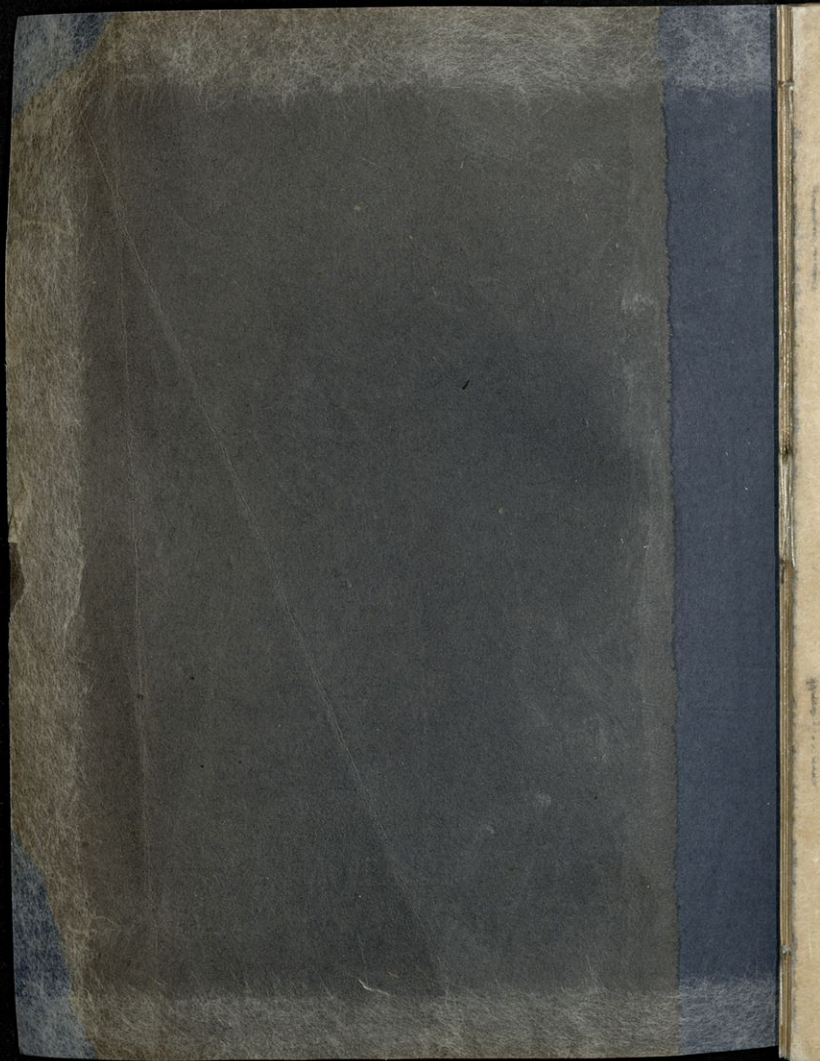

II

===== PLATON =====
SOKRATOV ZAGOVOR

Mohorjeva knjižnica 2

Platon

Sokratov zagovor

1923

Založila Družba sv. Mohorja

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja na Prevaljah

Platon

Sokratov zagovor

Preložil in uvod napisal

Anton Sovrè

Tone Klavinc
15. II. 1937

GS 0 702 864

2012 01112

Moji vrli »Xanthippi«

Predgovor.

Pričujoči prevod je nastal po mnogokratnem prelitju in dolgotrajnem piljenju iz grobih osnutkov, pripravljenih za šolo. Čim bolj sem se namreč potapljal v delo, tem jasneje sem spoznaval, kako potrebno je, da se omogoči njegovo čitanje širši javnosti; kajti »Zagovor« je kakor ustvarjen, da bodi enim v veliko tolažbo, drugim budna vest v t e h s t r a š n i h časih!

Očitali mi bodo nemara, da sem prizor z Meletom v prevodu vse prekrepro podčrtal. Ni bilo brez namena. Čutil sem tako, ko sem sleherni izvirnikovo besedo deval po stokrat na tehtnico. V tem prizoru je Sokrates neusmiljen sodnik nad javno glupostjo, vtelešeno v omejenem Meletu, in tu se najkrepkeje izraža slovita sokratska ironija. Pazljiv bravec bo tudi takoj opazil razliko med temi in poznejšimi poglavji, kjer se potopi Sokrates v globoko, plemenito resnost.

Če bo prevod blagohotno sprejet, bi mu rad pridružil še Kritona in Phaidona, da bi bila dovršena s tem trilogija, najdostojnejši spomenik, ki ga je postavil Platon o s e b i enega največjih zemljanov.

P t u j, v novembru 1922.

A. S.

Marathon — Salamís.

Petsto let pred Kristusom.

Prihuljeno preži zver na obali onkraj morjá. Od Hellesponta do Halikarnassa ji segajo strašne šape. Mrka zloba ji tli v očeh; pogled ji hudobno pomežikava prek vodne ravní; grudaste mišice ji sunkovito podrhtavajo; gnev se ji gručí v goltu, greben se ji ščeperi: zver se pripravlja na skok.

Ali sluti grška zemlja pretečo nevarnost? Kajti njo si je zver izbrala za plen. Njo, od strmih pogorij navzdolž in počez razmreženo, v mnoštvo nečák razrvano. In v vsakih nečákah posebno pleme, vsako v posebni državici. Pa kako živé te pedenj - srenjel Sestre — pa se kregajo, ista kri — pa se v sovraštvu tepó. Samopašnost, tesnosrčnost, ljubosumnost in zlobna nevoščljivost jim gospodari. Nobena ne vidi prek domačega plotu, pa tudi noče.

A Previdnost čuva; na bodoče vekove zre in naloge človeštva v teh vekovih. Zato prekrene usodi pot: Grška razume. Najprej Athene. Kakor preroki so njih vodniki. In glej čudo! Beseda ni dím: grštvo se strne. Domoljubje in ponos, sila, up in obup ga zvari.

Zver iztok plane, grštvo prestreže in vseka. Pošast iznova navali, grštvo drugíč udari, sredi po čelu. Bes je omamljen, gnjec je prekobalil obra.

Marathon — Salamís, mejnika v zgodovini človeštva. Kaj, ko bi bilo athenski politiki takrat izpodletelo? Druga bi se pisala danes svetu v kulturi. Athene bi ne bile nikoli razvile bogastva svojih du-

ševnih sil; zakaj hellenski duh bi se bil uklonil peržanskemu svečeniškemu gospostvu in bi bil krenil v bogovladno-versko smer. Paleči dih iztočnega samodržstva bi bil izsušil zapadnemu napredku studenec. Le politično od izтока neodvisna Hellas je mogla vsejati kali zapadnim znanostim, književni in obrazovalni umetnosti, tehničnim vedam ter stoterim drugim kulturnim vrednotam.

Če bi bil pred štiriindvajsetimi stoletji zapel Athenem iztočni bič po plečih, kaj bi bilo danes pri nas?

Čemeča topost, pušča in suša, usodoverje, skratka — orient.

Prosvetna doba — starejši sofisti.

Uspešna borba s peržansko premočjo je bila močen val, ki je dvignil Athene za kratko dobo na višino politične velesile. Kot dedična ionskih trgovsko-industrijskih središč so družile v svojem območju celokupni grški iztok in njih gospostvo nad morjem je bilo neprerečno. Nastopil je zanje čas preocnitve vseh vrednot, stvarnih in duhovnih. Z vrtočlavo naglico je raslo narodno blagostanje, posledica bohotno razcevele trgovine. Konec je bilo očakovsko zložni lăgoti starega življenja. Živahni, prožno podjetni duh maloazijskih loncev se je v kratkem prelil v attiško pleme. Vročična delavnost, želja po razširjati moči, preziranje neuspehov je bilo athenski politiki vzmet. Na žalost so se v teh gonilih kmalu pojavile razkrojne kali.*

* Demokratski ustroj v athenski državi je bil kaj okoren. Zadostoval je sicer razvoju in procvetu po ozemlju neznatnega občestva, upravi velike pomorske države in vodstvu smotrne zunanje politike pa ni bil kos. Silni gospodarski

Tudi duševna velesila so postale Athene takrat. S probujo narodne zavesti je vojna posredno sprožila cel plaz prebogatih zmožnosti, ki so dremale v oblagodarjenem attiškem rodu. Vse panoge znanosti in umetnosti so se razrasle v poslednjih dveh tretjinah 5. stoletja do neslišane košatosti. Matica kulturnemu pokretu pa so bile Athene; kajti mogočni vzcvet in rastoči sijaj prvostolnice je pritezal k sebi duševni izbor vsega grštva.

—o—

Prosuetno gibanje v širših narodnih plasteh je pospeševala tragiška umetnost. Že Sophokles, posebno pa Euripides, je umel mojstrsko ubirati vsakršno občutje in zgoščevati dramatičnost dejanja v duševni borbi junakovi. S tem je pri gledavcu v zvrhani meri dosegal učinek, ki ga zahteva Aristoteles od žalne igre: sočutje in bojazen. To poglobljenje in oplemenitev čustvenosti je bilo že po naravi razboritemu Athencu kakor trznici plug: reševanje npravstvenih zastavkov na odru je globoko razrvalo njegovo živočutnost; jačilo mu je sevé tudi mislivost in tako je dozorel še za dojemanje prirodnoslovnih in metafizično spekulativnih ugibov. Ni torej čudno, da se je lotila tudi širših slojev* splošna lakot po

razmah je zahteval temeljite preosnove v finančno - carinski *demoten* politiki; v hegemoniji so bili združeni kaj raznovrstni življi, ki bi bilo trebalo med njimi ustvariti zdravo razmerje; tudi izravnava s sosedi je bila trd oreh. Tem zastavkom ni mogla athenska državniška umetnost nikoli do živega. Ali ni mutatis mutandis tudi danes ponekod tako? Kaj, ko bi se hotel svet učiti iz zgodovine!

* Za merilo teh »širših« slojev par števil: površina Attike je merila 2500 km^2 ; polnopravnih državljanov je bilo v časih najbujnejšega процvita do 35.000, poldržavljanov metoikov do 10.000, sužnjev 100—150.000 (do 60.000 odraslih moških).

globlji izobrazbi ter želja, seznaniti se z izsledki raznih »šol« prirodnih modroslovcev, metafizikov, Eleatov in bogve kakšnih še, ki so se že 150 let trudili, da bi razgonetili uganke vesoljstva.

Klic ni ostal glas vpíjočega v puščavi. Prišli so — po večini iz inozemstva — možje, ki so odprli modroslovju pot med vedoželjni narod. Začeli so s poljudnimi predavanji odkrivati dotedanje izsledke spekulativnih ved. To teoretsko delo so v pridobitvene svrhe prepletali s praktičnim izvrševanjem učiteljskega poklica: poučevali so mladino za plačilo v vseh za domače in javno življenje koristnih in potrebnih strokah. Njihovo vzgojno delovanje pa je začelo nad znanstvenim kmalu prevladovati in se je slednjič skorajda osamosvojilo. Ti možje so bili sofisti.*

Neveščak veže z imenom sofistike obično pojem zloglasnega in prevratnega. Breznačelnost — koristolovstvo — objestna igra z npravstvenimi načeli — rušivci državnega ugleda in ne vem, kaj še lahko čuješ o teh »volkovih v ovčjih kožuhih«. Celò znanost dolgo

* Aischylos, Sophokles in Pindaros dajejo spretnim muzikom to ime. Komik Kratinos imenuje vse pesnike s Homerjem in Hesiodom vred tako. Androtion pravi sedmorici svetovnih modrecev sofisti. Po Isokratu je sofist nasprotje laiku. (Gomperz, Griech. Denker I, str. 460, op. 335, 1.) Ime pomeni prvotno moža znanosti sploh. Protagoras mu je prikrojil pomen v učitelja znanosti. Nadaljnji razvoj je privedel do plačanega učitelja zgovornosti, po Platonu še s primesjo popotnika. Po naše bi bil sofist na pol profesor na pol žurnalist (Gomperz in Jodl). Zakaj profesor, je umljivo, žurnalist — seveda v besede plemenitejšem pomenu — pa kot pisatelj in govornik, ki je moral v večnem boju z nasprotniki imeti precej odrezavosti, da ni izgubil pri učencih ugleda.

ni imela pravega merila za stvarno presojo sofistov, ker jih je sodila zmésoma.

Tako splošno ocenjevanje je krivično. Res, da je mlajša sofistika rodila mnogo bolnih izrastkov. Toda ti niso bili sami krivi občnemu propadanju. Demagoštvo bi bilo na athenškem trgu, pred poroto in v skupščini tudi brez sofistike šlo v klasje. Athenam niso sofisti izkopali groba; družba sama je nosila v sebi smrtno kal. Treba tudi pomisliti, da se sofisti niso družili nikoli v bratovščinah ali strujah z načelno začrtanimi, splošno obveznimi smermi, temveč, da so bili drug od drugega neodvisni poedinci iz najrazličnejših krajev, preraznovrstnih нравstvenih, verskih, političnih in vzgojeslovnih nazorov, potujoči učitelji, raztreseni po vsej Grški, ki so se sicer radi shajali v Athenah, drugače pa so v prosti tekmi bolj ali manj uspešno vršili širom grške zemlje svojo prosvetno-vzgojno nalogo, kakor je bil pač kateri nadarjen, spreten ali znanstveno podkovan. Ni torej mogoče, da bi bili ti poedinci dajali javnemu življenju izrazito smer; narobe: oni so prejemale od javnosti in v njenem smislu so učili. Skupen jim je bil le govorniški prospeh in to vzbuja vtis, ko da bi bila sofistika novo gibanje z enotnim ustrojem. Zato ne gre sofiste kar počez obsojati. Zastopniki starejše sofistike so bili moške visokih duševnih kakovosti, ki so ustvarili dokaj trajnih vrednot. Da so na svojih obširnih potovanjih kot učitelji z razsodnim očesom opazovali po raznih zemljah in plemenih državne ustroje, upravo i. dr. ter s tenkim ušesom prisluškovali нравstvenim in pravnim nazorom, pri čemer so naleteli marsikaj, kar se je upiralo njih osebnemu prepričanju, pa so to tudi brez strahu povedali, kdo bi zato metal kamenje nanje?

Primes zloglasnosti je dobilo ime sofist po Platonu in Aristotelu. Platon se je vse življenje prerekal z njimi in je do konca dni kazal osorno mržnjo do njih. Vendar je očitvidno ločil med starejšimi sofisti in svojimi vrstniki, ki so res v mnogočem zaostajali za predhodniki. V dialogu »Protagoras«, kjer slika filozof z živo kipovitostjo dejanje in nehanje sofistov, je kljub splošno neprijazni nameri vendar najti tu in tam kako zrno priznanja, dočim bi tega v poznejšem dialogu »Sophistes« zaman iskali. Ali čeprav žvižga njegov bič mlajšemu rodu po plečih, Platon le ni namakal peresa zmeraj v črnilo čiste stvarnosti. Sam je vzdal v svojo modroznansko zgradbo marsikak kamenček, ki je bil oklesan v sofistovski delavnici — na primer izsledke spoznavno-teoretskih raziskovanj Protagore, ki so služili za izhodišče Platonovemu razglabljanju o spoznavnem prašanju —, pa se je le dal včasih zavesti objestno prekipevajoči naravi, da mu je ušla krivična sodba. Toda če bi bil vedel, da bodo njegovi včasih nestvarni napadi služili nekoč zgodovini kot neoporečni razlogi za oceno znanstvene, vzgojne in npravne vrednosti sofistov, bi bil pač mnogokakšno besedo položil na občutljivejšo tehcnico. Le njegovi močoični osebnosti gre pripisovati, da je bila zgodovini spričo bore drobcev ohranjenega sofistovskega slovstva bistrovidnost za pravično ocenjevanje dolgo skaljena.

Novejša doba poskuša to izravnati.* Morebiti gre ta ali oni znanstvenik (n. pr. Gomperz ml.) v svoji gorečnosti mestoma predaleč. Ali prav tu

* N. pr. oba Gomperza in Jodl; pa tudi Birt. Glej seznam literature.

utegne biti gorečnost dobra; pretrès preganja temo, ustvarja nepristranost in »krivična stvar se da popraviti v pravično«.

—o—

Jedro in namen sofistovskega pokreta je bil, uporabljati obilico spoznav, ki jih je rodilo pojmovno razglabljanje ionskega modroznanstva,* v svrhu praktičnega obvladovanja življenjskih uredob.

Prva stopnja do tega cilja je bilo podomačevanje znanstvenih izsledkov, s tem širjenje izobrazbe in 4.)

* **Miletski prirodni modroslovci:** Thales (ok. 600) — svetovna prasnov: voda; Anaximandros (611—545), prvi metafizik — prasnov: prostorno in časovno neskončni »ápeiron«; Anaximenes (nekako 585—525) — svetovni princip: zrak.

Prirodni modroslovci 5. stoletja: Diogenes iz Apolonije — sistem zgrajen na prirodoslovno-medicinskih opazovanjih; Empedokles iz Akraganta (rojen okoli 492), pisec razvojne zgodovine, predhodnik Darwinov — snov je večna; Anaxagoras iz Klazomen (500—428) — mnoštvo prasnovi, ki jim je Um dal prvi pokret.

Atomisti: Leukippos iz Mileta (okoli 500—430) in Demokritos iz Abdere (450—360) — večna materija je iz nevidnih drobcev-atomov, ki se med gibanjem po neskončnem prostoru iščejo, enaki z enakimi gručijo in svetovna krogla nastane.

Pythagorejci: ključ do vseh skrivnosti sveta je število.

Metafiziki-Eleati: Xenophanes iz Kolophona (570 do 470) — panteist; Herakleitos iz Ephesa (umrl ok. 470) — svetovni princip: ogenj kot večni proces porajanja in preminjanja; vse reči so v absolutni, vekovečni premenjavi, pánta rheí; Parmenides iz Eleje (rojen 540) — večna, neizpremenljiva bitnost brez porajanja in preminjanja; Melissos s Sama; Zenon iz Eleje (490—430) — gibanja sploh ni; to dokazuje z dlakocepnimi erističnimi praktikami; Aristoteles ga imenuje zato izumitelja dialektike. Poslednji trije so znani pod imenom Eleatov.

obenem že tudi njeno prilagovanje splošnim potrebam. V tem stanju novega pokreta sofistiki še ni usahnila sila samostojnega umstvenega ustvarjanja, kakor nam bo pokazal posebno Protogoras. Ali to je minilo in sofistika je videla poslej svojo nalogo v tehtajoči presoji in primerjanju obstoječih duhovnih sredstev, ki naj bi usposabljala poedinca brez nasilstva edino z besede prepričljivo močjo uveljavljati svoje bistvo.*

Tla za tako delovanje so bila po vsej Grški pripravljena, posebno še v Athenah. Narod je bil bogat, zanimanje za politično udejstvovanje živahno, pravdarska strast — nikjer ni bilo toliko pravnih ko v Athenah — je plamtela. Kaj čuda, če se je začel meščan, ki je bil dotlej brez globlje šolske in politične izobrazbe, v zadregi ozirati po opori in je bil pripravljen tudi na gmotne žrtve, samo da bi se otesel dušecih spon nevednosti, ki ga je pri slehernem koraku utesnjevala in mu branila izrabo ugodnih prilik bodi že pred sodnim dvorom, bodisi v skupščini. In če so se našli praktični možje vseobčnega znanja in gladke besede, pa so ponudili petičnemu meščanu za dobro plačilo** svojo vednost v pomoč — ali je čudno? Stvar se je obnesla; učin-

* Glej Christ-Schmid, Griech. Lit. I, 644.

** To so Sokrates, Platon in Aristoteles sofistom najbolj zamerili. Mi gledamo z drugimi očmi, posebno v razmerah po vojni. Kaj bi dejal danes učitelj, ko bi zahtevali od njega, da poučuj brezplačno, češ, da trpi čast in ugled znanosti, če jemlje plačilo za delo. Ob čem pa naj bi živel? Želodčno prašanje je imelo tudi za sofiste pomen. Oni niso dobivali za pouk plačila od države. Kot učitelji popotniki so bili več na tujem nego doma; morali so se v trdi tekmi uveljavljati in gotovo jim je marsikdaj tenka predla za skorjo kruha. Tudi veliki gospodje med njimi — Hippias je bil zdravnik in diplomat, Protogoras politik (izdelal je ustavni načrt za mesto

kovitost znanja, posebno spretnega besedovanja je bila kmalu spoznana, pa so ljudje radi prepuščali svoj podmladek nakičenim svetovnjakom uglajenih form in očarljive zgovornosti v vzgojo. Začeli so se odpirati učni tečaji; učitelji so zasloveli; namah so bili domači v najuglednejših hišah;* roji častivcev so se množili; spremništvo sofistom je bilo moda.

Šolstvo v tistih časih še ni bilo državno,** šolska obveznost neznan pojem. Toda nepismenih Athene niso imele. Athenec je bil preveč uverjen o koristi šolske izobrazbe, da bi bil pustil otroka brez nje. Bili so zasebni zavodi, kjer si je athenski drobiž pričenši s sedmim letom klatil prve grenke sadove z drevesa učenosti. Učni načrt je bil preprost: mnogo telovadbe, nekoliko manj čitanja in pisanja — računstvo se tedaj še ni poučevalo*** — ter godba s petjem.† Za deco revnih slojev se je šolski pouk s petnajstim letom končal; pričela se je doba vajenčevanja v očetovem poklicu. Gosposki paglavci pa so se učili tri leta dlje; urili so se mnogo v gimnastičnem rajanju.†† Sicer pa neredko sploh niso hodili v skupne zavode, ker so jim očetje najemali razborite in sevé drage domače učitelje. Ti so nudili

Thurioi), Gorgias poslanik — za svoja dostojanstva niso imeli zastopstvenih skladov. Bili so torej prisiljeni jemati plačilo. Anti ni mogel biti vsakdo skromen in brez potreb kakor Diogenes v kadi ali Sokrates, ki ni imel drugega v hiši ko »mevtrgo« in vegasto klop.

* N. pr. na domu bogatega Kallije, ki je zbog razsipne gospoščine obubožal.

** Podržavilo se je šele v hellenistično-rimski dobi.

*** Šele po peloponneški vojni.

† Navadno glasbilo je bila plunka.

†† Z 18. letom je bil fant doleten. Do 20. leta je obiskoval po predpisih brambnega reda kot éphebos vojno šolo; na koncu je delal izpit iz vežbovnika in taktike.

Platon, Zagovor.

gojencem primeroma mnogo več znanja nego šola,* a kaj posebnega tudi ni bilo. Našega petošolca bi njegov athenški tovariš ob učnem sklepu težko podveznil s svojim obzorjem.

Sofistika je ustvarila izobrazbi nove smotre. Razen že omenjenih tečajev so nastajale po njenem prizadevanju tudi stalne šole. Te so se v metodi in podrobnem učnem načrtu razlikovale, toda dvoje jim je bilo skupno: vse so gojile enciklopedno znanje — to je bilo že iz tekmovalnih razlogov potrebno — in polagale so važnost pretežno na praktično vzgojo. Oglejmo si samo Protagorov urnik: knjigovodstvo, nauk o denarstvu, govorništvo, državoznanstvo, zakonoslovje. Kdor se je teh predmetov s pridom učil, je res imel vse pogoje za dobrega gospodarja in uradnika. Med naštetimi predmeti stoji govorništvo v sredi; tudi v šoli je bilo osrednja stroka; saj je izvežbanost v govoru dajala politiku najostrejšo orožje v parlamentarnih borbah.

Kot učitelji govorništva so morali biti sofisti dobri dušeslovci; kajti kdor hoče s prepričljivo besedo uveljaviti svojo voljo, treba, da pozna vso zapletenost duševnega sestava, čustvenost, značaj, naravo in razbornost svojega bližnjega, da v pravem trenutku ubere pravo struno. Zategadelj se je sofistika

* Tudi učitelji niso bili javni nameščenci. Poučeval je lahko, kdor in kakor je hotel; nihče ga ni izpraševal ne po teoretski ne po praktični sposobnosti. Osnovni učitelji so bili navadno oproščenci ali obubožani meščani, ki so si z zaplêčevanjem pri kakem starejšem tovarišu pridobili perišče metodичne spretnosti. Učiteljevanje — tudi višje — so smatrali Grki za obrt in so ga zato prezirali. Duševno delo drugemu v prid, ki ga je plačeval, je bilo sramotno hlapčevstvo. Ko je n. pr. slavni Isokrates v gmotni stiski odprl govorniško šolo, se je ob sprejemu prve nagrade zjokal od sramu.

zato:
v znanosti obrnila od dotedanjega svetoslovja pa se je posvetila proučevanju človekovega duševnega življenja — antropocentrična smer.

Ker so bili sofisti od javnosti gmotno odvisni, jim ni bilo mogoče — če bi bili tudi hoteli — sejati v šoli prevratnih idej. Njihovi nazori se v marsičem niso strinjali z obstoječim družabnim redom, ali v vzgoji so bili napram obični morali mlačni; bili so zgolj učitelji, nič modroslovci. Držali so se strogo državno-ustavnih načel tiste zemlje, kjer so baš delovali; gojili so v mladini domoljubje in plemenito častiželjnost ter jo navajali k zdravemu tekmovanju. To je bilo občestvu koristno delo.

Ozrimo se zdaj kratko v delavnico odličnih predstavnikov starejše sofistike!

—o—

*Prodikos.** Bil je mrk, črnogleden značaj, prenapetnež v delu, pisatelj-filozof in pravoslovec.** Njegov vpliv na kesnejšo dobo je bil znaten. Mnogo se je bavil s sinonimiko: iskal je razlikovnih odtenkov v besedah sorodnega pomena, da je mogel po njih pojme ostro opredeljevati. Njegov verski nazor se je od obično ljudskega očitno ločil. Ni bil brezbožec, toda njegov razborni duh je našel verstvu prave korenine: človek je vzčastil po božje vse, kar je bilo njegovemu življenju v neposredno korist; torej fetiš.***

* Z otoka Keja, mlajši vrstnik Protagore; poročil o njegovem vnanjem življenju ni.

** Napisal je knjigi »O prirodi« in »O človekovi naravi«; deli se nista ohranili. Znana je tudi njegova plehka moralična bajka »Herakles na razpotju«, ki jo je obnovil Xenophon v »Sporminih« II, 1, 21 sl.

*** Cicero, De natura deorum, 118, 42.

Kakor sofisti sploh, je bil tudi Prodikos v prvi vrsti retor, ki mu je bila oblikovno dovršena deklamacija glavno; pri tem pa mu je bil na skrbi še stvarni prospeh, da bi na osnovi svoje sinonimike vcepil učencem čut za točnost v izražanju. To stremljenje ni ostalo brez sledov in je takorekoč temelj Sokratovi pojmovni filozofiji.

—o—

Hippias.^{*} Imenovali bi ga lahko »velikega vse-znalca«. V računstvu in prirodoznanstvu, v zgodovini in slovništvu, v teoriji glasbe in obrazovalne umetnosti — povsod je bil podkovan; bil je tudi pesnik in veščak v celi vrsti rokodelskih strok.^{**} Po svoji mnogostranosti je bil kakor ustvarjen za popoljudovalno delo sofistike. Globljih vrednot ni iskati v njem. Imel je načelo: človek mora v sebi samem najti vse, kar daje njegovemu bitju in nehanju zadostno vsebino — samodovoljstvo. Bil je propovednik npravnosti, pa ne iz prepričanja, temveč da je blestel pred občinstvom s spretnim obravnavanjem npravstvenih načel. Predaval je v izbranem, toda naravnem in preprostem govoru brez puhlosti in je želel velike uspehe. Celo staroverski Spartanci so ga cenili.

Hippiju pripisujejo nauk o prednosti prirodnega prava pred umetno ustvarjenimi državnimi zakoni,

^{*} Iz pokrajine Elide; tudi o njegovem življenju ni podatkov. Bil je Prodikov vrstnik; nasprotniki ga slikajo kot velikega ničemurnika in bahača, ki se je rad košatil z znanjem in z neobičnim spominom.

^{**} V Olympiji je nastopil nekoč v opravi, ki je bila od opankov do vrhnje halje delo njegovih rok; še lični pas in prstane si je bil sam napravil (Platon, Hipp. Min. 368 B).

ki imajo temelj na sprotnih dogovorih, ter svetovljanski nazor o sorodnosti in enakopravnosti vseh ljudi.*

—o—

*Protagoras*** je v vsej sofistiki najzanimivejša osebnost; že zgolj z modroslovnega vidika. Njegov svetovni nazor je bil zgrajen na Herakleitovem stavku o večni izpremenljivosti zaznatnega sveta. Prenesel je to teorijo na čutno zaznavanje in je učil, da je vsaka stvar za vsakega poedinca taka, kakršno mu pokaže njegovo vsakokratno zaznavanje v svojem trenutnem stanju. Ta nazor je izrazil v slovitom homo-mensura stavku: »Vseh reči merilo je poedinec, bivajočih, da so, ne-bivajočih, da niso.*** I

* H. Gomperz (Sophistik u. Rhetorik, 76 sl.) omejuje verjetnost tega poročila in pravi, da so bili Hippijevi npravstvenopolitični nazori pač le izraz sodobnega npravstvenega naziranja sploh, njegovo svetoslovje pa da se je raztezalo samo prek grštva. Te ga je smatral — po naravi své, ne po človeških zakonih — za sorodne člane iste družine, ki jo je le sila raztepla in porazdelila po raznih občestvih. V Hippiji je torej živela panhellenska zavest.

** Doma iz Abdere; rojen okoli 480. V Athenah je začel delovati l. 450. L. 410 ali kaj je bil obtožen ateizma; med begom na Sicilijo je utonil.

*** Pánton chremáton métron éstin ánthropos, tôn mèn ónton hos éstin, tôn dè uk ónton hos uk éstin. Še danes vlada med znanstveniki spor, ali treba pojem ánthropos umeti generalno, torej človeka kot species, ali individualno. H. Gomperz (v n. d. 217 sl.) je pokazal, da za sofista to vprašanje sploh ni imelo pomena, ker po njegovem zbog relativnosti v pojmu bivanja med poedincem in človekom kot species ni bilo razlike. Th. Gomperz (Griech. Denker I, 361 sl.) je za razlago v generalnem smislu. Menim, da je bilo sofistu samemu individualno pojmovanje bližje; kajti če zaznava — kot P. uči — celo isti človek isto reč v različnih časih različno, je v zaznavi iste reči po dveh, treh, mnogih osebah še več razlik.

Posledek je bil, da ni Protagoras nobeni sodbi in nobenemu občutku priznaval brezpogojne, pač pa vsemu izvestno odnosno resničnost. In to ga je spravilo v zgodovini po krivici ob dobro ime. Po krivem, pravim. Kajti prašanje je zgolj spoznavno-teoretskega značaja; z nravno - pravnim pojmovanjem mu ni posla. Protagorovo modroslovje je imelo edini namen, položiti temelj govorništvu. Sofist je zastopal mnenje, da se dá s spretnim dokazovanjem »šibkejša zadeva napraviti jačja.« Pravilo se je zdelo spotikljivo, češ, Protagoras uči, da je mogoče vsako, še tako zavrženo stvar zagovarjati in odeti s plaščem npravstvene nepoporečnosti, samo znati treba. »Tòn hétto lógon kreítto poieîn« bi po tej razlagi pomenilo: npravno slabšo stvar pretvoriti v boljšo — laž v resnico — krivdo v pravdo. Takšna razlaga je napačna. Antično govorništvò je sploh hodilo za smótrom, stvarno šibkejšim razlogom pomagati k zmági. Kakor povsod, je bila sevè tudi tu zloraba mogoča. Vsako znanost lahko obrneš v zle svrhe. A zato ni, da bi jo kar povprek obsojal. Tudi Protagoras ni imel namena izpodkopavati npravnosti tal. Navajal je učence le k izčrpnemu osvetljevanju predmeta z dveh strani, da so znali iskati in najti vse razloge, ki so bili stvari v priklad in škodo. Gibkost in ostrost v mišljenju je bil tem vajam naravni posledek.

Protagoras je bil plodovit pisatelj. Na žalost se ni ohranilo nobeno njegovih del; le nekaj naslovov poznamo.* Pred vsem pa je bil izvrsten učitelj; v vzgoji je dosegel največ uspehov in priznanja. Uvedel je slovnico v pouk. Njegova knjiga »O pravilnosti

* »O bogovih«, »Resnica«, »Antilogije«, morebiti tudi »O umetnosti«.

jezika« je prvi poskus sestavne slovniške zgradbe; v njej je opredelil glagolu čas in določil štiri naklone. Ali ne zveni kakor bajka, da Aischylos, vrhovni mojster v izrazu, ni imel pojma o slovniških prvinah, oziroma da se je grščina popela že takorekoč na vrhunec razvoja, preden je sploh kdo sprožil prisanje o jezikovnem ustroju?

Athene so obsodile Protagoro zaradi njegovega spisa »O bogovih«. Vsebine ne poznamo in težko je reči, je li bil brezbožec ali ne. Vendar nam daje rahel migljaj edini stavek, ki se je ohranil iz dela. V njem pravi pisatelj, da o bitnosti bogov ne more ničesar v e d e t i, ker je predmet temán in življenje za doumetje prekratko. Stavek ima dvakrat pojem »vedeti«. To nas upravičuje k trditvi, da velja sofistova dvojba le umstveni spoznavi bogov, ne veri. Nekemu učencu se je zdelo, da Protagoras preveč zahteva za učni tečaj; sofist ga je pozval s seboj v tempelj in mu velel, naj z zakletvo izjavi, koliko misli, da mu je za pouk dolžan. Tudi to priča proti bogotajnemu nazoru; če bi bil Protagoras versko mlačen ali veri celo sovražen, težko da bi bil uporabil to sredstvo.

—o—

*Gorgias** je mož lažjega kova in ima že mnogo znakov plehke mlajše sofistike. Ni več filozof, temveč zgolj retor-umetnik. Poznamo sicer njegov spis »O prirodi«, ki zanikava bitje sploh, oziroma možnost njegove spoznave in priobčljivosti — delce je »potegnilo« zgodovino modroznanstva, da sofistu še danes pripisuje filozofski nihilizem — vendar je zdaj do-

* Doma iz Leontinov na Siciliji; po Wilamowitzu je živel nekako 500/497—391/88. V Athene je prišel l. 427.

gnano,* da mu ni bilo do nikakih modroznanskih ugi-
bov, temveč da ima njegova knjiga čisto epideikti-
čen smoter. Hotel je samo dokazati, da je njegova
dialeksična spretnost nezmagljiva ter da je povsod,
tudi v modroslovju, kos največjemu nesmislu na-
takniti videz verjetnosti in sprejemljivosti.

Gorgias je utrl attiški zgovornosti novo smer.
»Stilo dolce« je bil njegov konjiček. Beseda mu je tekla
v skladnih dvočlenskih stavkih; periode ni poznal;
njegove z asonancami in rimami naperjene antiteze,
razkošno bogastvo metafor in obilica drugih ble-
ščečih sredstev so bile athenskemu ušesu slast. Ko
je prvič govoril kot leontinski poslanik pred skup-
ščino, je razpalil v poslušavcih z blagozvočjem svoje
besede neslišano navdušenje. S svojo zgovornostjo je
vedoma začel tekmovalen boj proti poeziji in ne
brez uspeha. Nihče sodobnikov se ni mogel upirati
novi smeri; tudi Euripides ne; stoletja ni zamrl njen
vpliv.

Novi slog je dvignil attiško narečje do svetovne
višine. Ali vzel mu je prejšnjo trpko strogost; ple-
menito resna attiška oblika je srkala iz njega raz-
krojnih snovi in se je pomehkužila. Plehka površnost
je zamenjala jedrovito globino; besedno zvonkljanje
in glumaško igrakanje se je čedalje bolj košatilo;
formalni blesk je udušil vsebino; na daljnem obzorju
se je grozeče prikazovala propast in pustota.

—o—

Pol stoletja, pa kolika izpremembra, kamor po-
gledaš. Politična moč athenske hegemonije je razbita;
kolesje državnega stroja ob vsaki priliki cvileč za-

* H. Gomperz v n. d.

staja; družabni stebri greznejšo. Neizmerna razdražanost, vihravost, demagoštvo, sebičnost in sto drugih grehov preti udušiti velike pridobitve prejšnjih desetletij; k temu še nesrečna vojna in splošno obubožanje. Kdo je kriv? Poiščimo ga, plačajmo mu! Pa iščejo krivca in ga najdejo — ne v sebi, v sofistih. Že davno je nastopila vzvratnost in v narodu tli mržnja in odpor proti tem prosvetljenim vzgojnikom: to so tisti, ki so vrgli med šaro trdne stare nazore; Olimp so nam podrli, da se Zeus srdi; zaradi njih nas je udaril z boleznijo in vojno, ki leto za letom žre naše imetje, da smo vsi slabi in nadložni, bosí in goli. — Tako je tožil Athenec. Ali po pravici? Le deloma. Kajti sofistika je sama plavala v časovnem toku. Strup je bil v celokupni javnosti. Grki so že od nekdaj imeli več okusa za lepo nego smisla za resnico pa so tudi sofistom po krivem naprtili greh, čeprav je celo Platonu, najresnejšemu nasprotniku sofistike, ušlo priznanje, da je njena znanost sad družabnih razmer, ne narobe. Njen pravi greh pa je bila v poznejši dobi površnost in plehkost v vseh vedah in pa, da je do priskutnosti gojila eristiko, dialektike najnevrednejšo hčer, ki ji je bila oblikovna spretnost adut in ki je učila, kako treba besedo plesti, oblikovati, pregnetati, krotovičiti, verižiti in po mili volji pretvarjati, da nasprotnika usápiš, zmedeš, zvabiš v zagato, kjer ga končno opljuskaš s ploho omamno bleščavih puhlic brez ozira na stvarno resnico po ponarejenem vzorcu, kako treba črno prebarvati v belo in krivo prepogniti v ravno.

Sokrates.

Ali ni bil tudi sofist?

Razlogov za potrditev prašanja ni malo. Obdarjen je bil z živo dojemljivostjo in je zorel v dobi splošnega prebujenja; versko-nravni nazori so se očiščevali in poglobljali,* pa so tudi v njem vzbudili odmev; naivno-prostaško bogoverstvo širših plasti mu ni vtisnilo sledov, ustvaril si je globljo, plemenitejšo religijo. Je li imela ta svoj podanek v vsebožno poetični predstavi Svetovnega Uma ali v deistični zamisli osebnega bitja, ki smotrno vlada vesoljstvu, ni moči dognati, pa tudi ne treba. Za odgovor na gornje prašanje je dosti ugotovitev, da je bil tudi Sokrates — kakor sofisti — v verstvu prosvetljen prevratnik.

Sofisti so bili racionalisti; učili so potrebo npravstvene vednosti. Prav tako Sokrates; da, njegov racionalizem je bil celo korenitejši. Vednost mu ni le pogoj za krepostno, temveč tudi za blagosrečno življenje, ki izvira iz kreposti. Modrec je z neusmiljeno odkritosrčnostjo dokazoval sofistom vso votlo ničevost njih znanja in torej npravno nevrednost, pa tudi svojim Athencem ni prizanašal; ob vsaki priliki je pridigoval, kako se jim le zdi, da kaj vedó, v resnici pa ne vedo ničesar in da morajo vedeti, kako naj živé, če nočejo pasti v greh.

Čuli smo, da so se sofisti obrnili od svetoslovja h globljemu proučevanju duševnega življenja v poedinstveni smeri. Tej je sledil tudi Sokrates. Javnemu delu se je vse življenje ogibal, ker je vedel, da bi ga poštenost v politiki spravila ob glavo; zato je obračal pozornost zgolj na poedinca, ki ga je

* Bog ni bog, če dela zlo, pravi Euripides.

*Arki so k etiki preumili tudi politiko,
k pravemu ~ / pravega ~ državnika
državnik mora predvsem vedeti, kaj je dobro, ki ga
(dobro) treba realizirati v čl. ~ in tudi v državi*

navajal k boljšemu in ga skušal zdramiti k pre-mišljevanju.

Skupno s sofisti mu je bilo dalje kritično preso-janje državno - ustavnih uredob; nikoli se n. pr. ni mogel sprijazniti z athenskim običajem, da uradništva niso izbirali in nameščali po sposobnostih, strokov-nem znanju in nravstveni kakovosti, temveč da so prepuščali izbor slepemu slučaju žrebanja.*

Sokrates je bil dialektik kot sofisti in marsikrat si je pomagal iz zagate z napačnimi sklepi, ki so bili sofistovskemu sklepanju po obliki podobni.

Našteli bi lahko še mnogo skupnosti; a bodi do-volj. Že iz navedenega je razvidno, da ime sofista tudi za Sokrata ni čisto neupravičeno; sofista seve brez kakršnekolik zloglasne primesi. In vendar — kolik prepad zeva med njimi in njim! Sokrates — goreč iskavec najglobljih resnic in borec za najvišje smotre, sofisti — po večini snetivi opuhleži brez jedra in resnih stremljenj. Po njih je ostalo ko plehák obarek in nevšečen spomin, Sokrates pa je zapustil človeštvu neizmeren zaklad večnostnih vrednot. Naslikati vsaj medlo sliko tega čudovitega moža in njegovega dela, je namen prihodnjih vrstic.

—o—

* Ta kritika je bila le deloma upravičena, kajti 1. se naj-važnejša upravna področja tudi v Athenah niso izročala po žrebanju; 2. poslovalna doba poedincu je bila kratka, važnejše korporacije — n. pr. državni svét — številne; marsi-kdo se je že iz bojazni, da bi se utegnil z nesposobnostjo osmešiti, izognil žrebanju; 3. ob strankarski razcepljenosti, ki je že itak slabila politično moč državice, bi bilo vsako dru-gačno zasedanje mest naravnost pogubno, ker bi najjačje stranke v upravi seve prevladovale. Zaradi sodelovanja manjšin pa se nasprotstva vsaj niso poglobljala in tako je bil žreb Athenam celo v dobroto. (Glej Th. Gomperz, Griech. Denker II, 65.)

Cicero, Tuscul. disput. V, 4, 40: Socrates autem primus philosophiam deprecavit a caelo et in pulvis collocavit et in domus etiam introduxit et coegit de vita et moribus rebusque bonis et malis quaerere. —

Kdaj je bil mlad? Še misliti si ga ne moremo v zorni pomladi, s svežimi lici in svetlimi očmi. Vendar je vroče, vroče vrelo v njem. V moških letih mu tega ni bilo videti; in edino sam bi bil vedel povedati o trdih bojih, ki jih je bil od mladih nog sam s seboj, dokler ni zadušil v sebi krikov krvi.

Kakor mošt v sodu je kipelo novo življenje v Athenah. Stotero vtisov se je gnetlo mlademu Sokratu v duši. V očetovi delavnici je gledal dleto kiparja,* kako

s skale narahlo je snov odpoljubljal,

na odru so mu zrle oči v nov, čudežen svet, ki mu ga je odpirala tragiška umetnost Sophokla in Euripida, v glumi se je naslajal ob brušenem dovtipu jedkega Aristophana, v modroslovju je poslušal Anaxagorov dvojstveni nazor o ločenem obstoju duše in telesa. Pobuda za pobudo, druga plodnejša od druge.

Oče ga je učil klesarstva; a ni dolgo strpel v delavnici. Neznana sla ga je vabila med svet; odložil je dleto in šel za svojim koprnjenjem iskat odgovorov na stotero prašanj, ki mu je bila duša bolna od njih. Kje je vednost? Kaj je resnica? Kdo mu jo dá? Ne Sophokles je ne pozna, ne Anaxagoras. Opazoval je ljudi, kako živé brez jasnih načel, v megleni poto-glavosti. Tudi oni niso vedeli odgovora. Knjiga? Vtopil se je v čitanje. Ali godilo se mu je kakor Tolstemu. Ko se je ruski apostol v slični razdvojenosti zatekel k učenim modrecem in z bolešno gorečnostjo iskal po njih knjigah smotra življenju, se je pogrezal v tem gostejšo temo, čim dlje je čital.

* Oče Sophroniskos je bil klesar, mati Phainarété babica. Sokrates se je rodil kakih 10 let po bitki pri Salamini.

Šele evangelij in razgovor s preprostim muзикom mu je prižgal luč. Tudi Sokratu niso knjige ničesar povedale. Razočaran jih je vrgel med šaro in jih ni nikoli več prašal. Toda iskal je naprej z vročim srcem, s hladnim razumom. Ognjenik pod lednikom. Parni stroj, ki goni obrat v ledarni, pravi Th. Gomperz.

Nad vhodom v delfhsko proročišče se je bleščal napis: »Gnôthi sautón — Spoznavaj se samega«. Sokrates je bil temu nauku poslušen. Obrnil je pogled vase in v sebi iskal poti do modrosti in resnice. A kaj je našel? »Edino to vem, da ničesar ne vem; svet pa v svoji domišljavosti niti tega ne vé. In tako sem kljub svoji nevednosti modrejši od njih; modrejši za spoznanje, da ničesar ne vem.« Iskati pa vendar ni nehal.

Tiste dni so se pojavili v Athenah prvi sofisti. Sokratu je padlo kakor kamen od srca. »Ti može poznajo resnico; učitelji so in za denar prodajajo znanost. K njim pojdem, da bom deležen luči in resnice.« In je šel; naravnost k Protagori, najodličnejšemu od vseh. Zajeten v život, grd ko Silén, klapouh, z debelo ustnico in zavihanim nosom, bosopet in v zamusani halji — Sokratu ni bilo nikoli do čedne vnianjosti —, tak se je preril skozi gnečo poslušavcev in stopil brez strahu pred gízdávega sofista. Molk in strmeča radovednost sta zavladala v zboru. »Pravijo, da si mojster vsakršnih znanosti in da učiš mlade ljudi vsega, kar bodo potrebovali za življenje doma in v javnosti. Ali je res?« »Res.« »In spoznavanja vseh kreposti da učiš: vsega, kar je lepo in dobro in vrlo in moško in koristno, da se ravna po tem, pa tudi vsega zlega in grdega in sramotnega in pregrešnega in škodljivega, da se mu izogibljejo.« »Vsega tega in

še več.« »Bogovi so s teboj, ti srečni, presrečni mož! In z menoj, da sem te srečal. Glej, po spoznanju me žeja, pa ne najdem studenca, da bi pil; resnice sem lačen, pa ga ni, da bi mi utešil glad. Dej, ti me napoji in kruha mi ureži!« Po vsem izprašuje, kar mu že toliko časa razgreba možgane. Vedno globlje sega, vse tesneje opredeljuje prašanja. In čimdalje težje odgovarja sloveči učitelj, njegova učena zgradba se mu ruši; steber pada za stebrom; niso iz rezanega kamna ti stebri; iz lepenke so in votli po sredi. Kdo je čudni mož, da ni mogoče vzdržati njegovemu vrta-jočemu razumu? Poslušavcem se čita osuplost z obrazov; v mučni zadregi se poti profesor, uglajen gospod pred bosjakom. Mirno počiva Sokratov pogled na njem; razočaranje, mehka dobrota in rahel, rahel podsmešek mu seva z obličja. Iz polnega je mislil zajeti, motne kalužnice je zajel. Molče se okrene in odide s počasnim korakom, s povešeno glavo. »Vem, da ničesar ne vem, drugi pa niti tega ne vedó.«

Σ - 1
Επιβλητική
V tisti uri je dozorel Sokratu sklep, da mu bodi življenska naloga boj proti megleni nejasnosti, ki je vladala v glavah »prosvetljenih« sofistov glede spoznavno-teoretskih prašanj. Znanje proti mnenju; za to razliko mu je šlo. Tudi okrog njega se je začela zbirati mladina; nikogar ni vabil, sami so prihajali, najrazboritejše glave, kakor je pokazala bodočnost. Saj so videli, kako je kopnela sofistom pod kritičnim razkrajanjem Sokratove metode vsa njihova opuhla znanost; slutili so podzavestno, da se skrivajo za njegovo preprosto in na pogled neprikupno zunanjostjo prebogati zakladi neizčrpne mislivosti. Toda sam se ni nikoli štel med učitelje; to je pozneje tudi pred poroto izrečno poudaril. Njegovo občevanje z

razboritimi mladci je imelo zgolj namen, da je skupno z njimi iskal jedro nравstvenih ugibov. Tudi plačila ni jemal za to družno razglabljanje. Tovariško razmerje do mladih ga torej ostro loči od sofistov profesorjev. Mladež ga je seve smatrala za svojega mojstra in je z občudujočim oboževanjem zrla nanj; to gre pripisovati njegovi mogočni osebnosti, njegovemu preprosto globokemu duhu, vseobsežni dobrotnosti in ljubezni ter neizrekljivi prikupnosti, s katero je uklepal in vezal nase svojo okolico. Kolika sila je pač izžarevala iz tega zagonetnega proletarca, ki je z asketskim samozatajevanjem preziral najpreprostejše sadove civilizacije, da si je navzlic temu mogel nakloniti posvetnega, razkošnega in vrh vsega še veleumnega plemenitaša Alkibiada ter trdega oligarha Kritijo, ali pa, da je bil priljubljen gost na domu duhovitega državnika Perikla!

Neprestano občevanje in razgovarjanje z ljudmi vsakršne starosti in najrazličnejših družabnih skupin je bilo Sokratu živa potreba. Nikoli ga ni bilo najti doma, za gospodarstvo se ni briga, le spat je hodil v svoj siromašni stan.* Bodi že na trgu ali v borilnici, v gostéh ali pri javni prireditvi, povsod je iskal in našel priliko za neprisiljen razgovor, ki ga je vsekdar umel napeljati v smer umstvenega razglabljanja človeških

* Njegova žena Xanthippe je še danes svarilen vzgled ženske sitnosti, zadirčnosti, jezikavosti in drugih nevšečnih lastnosti. Po krivici. Xanthippe je bila vzorna žena, pridna gospodinja in dobra mati. Da Sokrata ni obkladala vedno le z ljubeznivimi priimki in ga je — če ne drugače — tudi s pomijami polila, je umevno. Saj je bil v njenih očeh zgolj nepopoljšljiv skitač, ki se ni nikoli briga za rodbino in dom. Umetnost je, bogme, kazati prijazno lice, če se odpira okrog tebe troje lačnih kljunov, pa nimaš zaradi moževe nemarnosti kaj dejati v lonec!

reči. Pri tem pa ni imel navade, da bi si nadeval predavateljski ustòp; edino lahkoten, kramljajoč razgovor je dajal obliko njegovim razmotrivanjem. »Sokratski dialog« je bil seme za novo, čisto posebno slovstveno zvrst, ki so jo ustvarili Sokratovi učenci — na čelu jim Platon — in ki so si jo osvojile skoro brez izjeme vse kesnejše modroslovne šole.

Sokrates se je med iskanjem odgovorov na vsakovrstna prašanja vedno stavil na duševni nivó svoje okolice. Vzrok temu je bil dvojen: prvič je bilo neutrudnemu razglabljavcu pri mnogih, še nerešenih prašanjih res do stvari same, da bi ji s soiskavčevo pomočjo prišel do dna, drugič pa — in to je bilo obično — se je čuval, da ne bi s svojo duševno premočjo oplašil ljudi in da ne bi se svet zbog tega jel izogibati njegovi družbi. Kakor je bilo iz sofistovskih vrst marsikdaj čuti prešerno besedo košate bahavosti in snetivega vetrnjaštva, tako je Sokrates pol zavedno pol nezavedno postavljajl svojo luč pod mernik; s to skromnostjo je dajal svojim soiskavcem pogum in samozavest; z njo je skušal često osladiti trpki in nevšečni vtis, ki je itak ostal razgovarjavcem tu in tam ob sklepu razgovora, če jim je Sokrates na svoj ljubeznivi način dokazal vso skrotovičenost in le namišljeno solidnost njih znanja — skratka, v tej navadi je iskati bistvo sloviti »sokratski ironiji«. Imela je svoj izvor v Sokratovi dobrodušnosti in zmernosti, toda ne bomo se motili, ako izrečemo domnevo, da je bil tej skromnosti primešan tu in tam dobršen del pikre podsmehljivosti in šegave hudomušnosti, posebno v razgovorih s sofisti, ki jim je bil Sokrates sploh gorák zaradi njih nadutosti in plehke površnosti. Sofisti so dobro čutili prikrito ost iz te smehljave vljudnosti, pa so se mu skušali oddolžiti s

*Zdaj pa uganemo: spozna bismo vseke stvari, se / spoznamo
z definicijo (definicije),
pot do nje: mnestu vodeno razgovor (dve. zagovor) / 33 dialekt
: uporabljeni sredstva indukcije*

porogljivim zavijanjem njegovih načel in s podtikanjem državi nevarnih, prevratnih zamislov; s tem so pomagali ustvariti v poprečnem Athencu o Sokratu odurno sliko godrnjavega, z ničemer zadovoljnega postopača, ki je s svojo razjedajočo kritiko in zasmehljivo skepso rušil družabne temelje in smešil athensko ime.

—o—

✱ Med neugnanim iskanjem in reševanjem spoznavnih in nravstvenih ugibov je zraslo Sokratu prepričanje, da manjka ljudem za razumevanje in pravilno ocenjevanje etičnih instanc v prvi vrsti pojmovne jasnosti. Kaj je bistvo dobrega? V čem biva lepo? Káko je pravično? Tu je zastavil vzvod: jasna, točna opredelitev pojma po obsegu in vsebini mu je bila pogoj in izhodišče ne le za umstveno pravilno mišljenje, temveč tudi za nravstveno neoporečno in iz tega izvirajoče blagosrečno življenje.

O načinu, kako je Sokrates iskal in določal pojmom meje, nas natančno uči Platon in Xenophon, oni posebno v dialogih svoje prve, tz. sokratske periode, v kateri je postavil genialni učenec svojemu učitelju najveličastnejši slovstveni spomenik, ta v svojih skromnejših, toda z nič manjšo ljubeznijo obžarjenih »Spominih«. Rabil je induktivno metodo, to se pravi, da je v svrhu izsleditve pojmovnih norm hodil po poti primerjanja poedinih pojmovnih instanc. Tu mu je bila odprta dvojna smer: ali je prereševal vrsto instanc, izbiral iz teh po medsebojnem primerjanju skupne priznake ter iz njih vsote skušal ustvariti po vsebini ostro označen pojem, ali pa je jemal na

Platon, Zagovor.

3

x x ta spoznavna je (a priori) s ničim data

kritično rešeto pojem sam in je preiskoval, imajo li poedine, v pojmu zapopadene instance v resnici skupne priznake in če ne, kako treba pojem razširiti oziroma utesniti, da bo s to zahtevo v skladu. V obeh slučajih mu je seveda od stopnje do stopnje služilo oprezno in sila preudarno sklepanje s poedinega na splošno; snov za posploševanje pa je zajemal iz primerov vsakdanjega življenja. V njegovih razgovorih kar mrgoli kuharjev, tesarjev, valjávcev, kovačev, čevljarjev, zdravnikov, vežbačev, konjskih in govejih hlapcev pa tudi domačih živali; zategadelj so mu protivniki radi očitali robotost in ga smešili, ne da bi bili sebe v vztrajnem borcu za resnico vzbudili le senco nejevolje ali da bi ga bili prekrenili z njegove poti.

S svojo metodo, obstoječo v spretnem zastavljanju prašanj, je omogočeval Sokrates vsakomur, ki je skupno z njim razmotrival kak predmet, da je sam prišel do kakršnega že zaključka, kot bi bilo znanje že od kraja v njem in bi mu ga bil Sokrates le pomagal dvigniti na dan; modrec je bil prepričan, da učenje ni drugega nego obujanje spomina; vsakdo nosi že od vsega početka znanje v duši; treba ga samo predramiti, da stopi iz nezvestne otrplosti v zavestno dejalnost. Za takega budivca se je štel Sokrates; rad se je primerjal s svojo materjo babico, češ, da tudi on ne ustvarja znanosti, ampak jim samo pomaga pri rojstvu.

V nasprotju s sofistí, ki so po Protagorovem homo - mensura stavku tajili stvarno resnico, je bil Sokrates globoko uverjen o njenem obstoju in to prepričanje ga je dosledno tiralo v neizprosni boj proti sofistiki. Bil je sofiste z njih lastnim orožjem, češ, če ne verujejo v stvarno resnico, kako morejo

trditi, da jim je môči s podajanjem znanja vplivati na mladino; potemtakem morajo vendarle priznati, da se opirajo na izvestne resnice, ker bi bilo njih početje sicer brez smisla. Njegov boj pa je veljal tudi starovercem, ki so nasprotno sofistom videli resnico v pradačnih, od očakov podedovanih običajih in verskih nazorih, vsako iskanje in razglabljanje pa jim je bilo prevratno počenjanje in greh. Sokrates se je obojim uprl, učeč: resnica **je** in vsakdo jo lahko **najde**, samo iskati jo treba z doslednostjo in s kritičnim razumom; in kdor jo najde — toda o tem pozneje.

Sokratov način razglabljanja v dveh namesto učenega predavanja je vzbujal v mladini ljubezen do znanstvenega raziskovanja in do resnice kot take; z drugo besedo, Sokrates je odkril vzgojno vrednost znanosti.* To je po mojem mnenju njegovega delovanja najboljši del in ta zasluga mu ostane, čeprav njegovi npravstveni nauki, ki imajo osnovo na umstvenem spoznavanju, ne zdrže naše kritike. Če mlad človek ne dojema znanja samo trpno, ampak je pri razkrivanju poti do izsledkov sam udeležen, se mu zanimanje čimdalje bolj budi, mu je pomen znanosti za duševno poglobljenje in oplemenitenje vedno jasnejši, samostojnost v mišljenju zmerom jačja in ljubezen do znanosti na sebi mu raste, dasi morebiti dotične panoge ne bo potreboval neposredno v svojem poklicu.

—o—

2) Vera v objektivno resnico
Od spoznavanja resnice zaradi nje same je šel Sokrates še za korak dalje. Učil je, da sloni človekovo npravstveno življenje edino na spoznanju. Kdor

* J. Cohn, Führende Denker, str. 16.

*znanje o tem, kaj je dobro, je že 2. vrsta -
 Krepost je torej znanje / o pravem, dobrem, le-
 potem, kar je dobro /*

pojem kreposti z umom razbere, za tega obstoja ne-izbežna nujnost, da tudi krepostno živi. Nihče ne greši radovoljno; greh je zgolj nepoznavanje kreposti. Nравstveno ravnati, pomeni slediti dotrditvam razuma in logični uvidevnosti, grešiti se pravi, motiti se v umstvenem spoznavanju. Ni ga človeka, da ne bi hotel ravnati dobro; razlika je samo v tem, za koliko je ta ali oni zmožnejši v razumnem uvidevanju mimo drugega; čim jasnejše spoznanje, tem večja zmožnost in jamstvo za нравno neoporečno nehanje.

Ta nauk je na prvi pogled naravnost presenetljiv. Kako je mogel ta kritični duh, ta neutrudni razglabljevalec tako enostransko soditi! Pomanjkljivost in enostranost tega stavka je vendar na dlani. Pogum je uvidevnost, česa se treba človeku bati, česa ne, bi se glasila nekako njegova opredelitev. Kaj še! Za vsako fronto v svetovni vojni se je skrivalo na tisoče zaplotnikov ob egiptovskih loncih, dasi so natančno poznali opredelbo poguma, na stotisoče pa jih je drlo v smrt brez znanja, kaj je obseg in vsebina pojmu »pogum«. Ali: na tisoče ljudi je n. pr. v kaki državi nezadovoljnih z nazadnjaško, strahovalno vlado; vsi vedo, da je pogumen in moški, kdor si upa ob takih razmerah kljub nevarnosti prostodušno in odločno zastopati svoje prepričanje; vsem so znani priznaki pojma »pogum«, pa vendar večina v hlapčevski nevrednosti krivi hrbtenice. Ali: v Apologiji pravi Sokrates, da ni človeka, ki bi koga zavestno navajal k slabemu, ker ni nihče tako nespameten, da bi sam pripomogel k škodi, ki bi mu jo tak učenec lahko prizadel. In vendar žive starši, ki uče lastno deco tatvine, pohajkovanja, beračenja itd. Žeparji, vlomivci in slična svojat imajo kar šole, kjer si vzgajajo naraščaj za svoj žalostni poklic. Našteti bi se dalo sto

xx To velja o Kreposti na splošno, a prav tako o vsaki posamezni Kreposti. - Ljudje imajo o teh 2. predene pojme, gnotne. Jato jih treba rešiti teh gnot. To je prvi in neobhodni korak k spoznavanju resnice / spoznanje da nič ni dobro /

takih vzgledov. Odkod torej Sokratov nravni optimizem?

Odgovorov je več. Najtehtnejši pa je ta: Sokrateš je bil uverjen, da je z nravno dobrostjo v tesni zvezi človekova blagovitost; kdor je dober, je tudi srečen; nihče pa noče biti radovoljno nesrečen, torej tudi ne radovoljno nravno slab. Kdor voli pregrešno dejanje, ravna v zablodi, ker njegov razum ne pozna dobrega in s tem zvezane blagovitosti — eudaimonije. Tu smo torej zopet pri prvem Sokratovem stavku, da izvira krepostno življenje iz spoznavanja dobrega, iz razbornosti in uvidevnosti, iz tega pa sreča in blagovitost. Krepost je istovetna z eudaimonijo.

Toda odkod je Sokrates črpal ta nauk? Iz sebe samega. Sam je tako čutil in nemogoče mu je bilo drugače pojmovati. Veličina njegovega značaja mu ni dala, da bi se bil ustavljal temu, kar je spoznal za dobro in pravo. Sokrates ni poznal nikake strasti, ne pohlepa, ne sebičnosti, ne poltenosti, ne sovraštva, ne strahu, skratka, v njem ni nikoli prevladovala neobzdranost. Vse svoje dejanje in nehanje je podrejeval mirnemu, hladnemu razumu; ta mu je bil gonilna sila, ki je vodila vse njegovo življenje. Če presojamo njegov nauk s tega vidika, nam je do kraja razumljiv. Zanj je bilo kratkomalo nemogoče, da bi človek grešil proti spoznanju; če pa kdo le dela zlo, kaže, da nima spoznanja.

Še en odgovor: znani skrivnostni glas — daimónion —, ki se je oglašal v modrecu vselej, kadar je imel storiti kaj napačnega. Kaj je bilo s tem glasom, ne vemo natančno in ne bomo bržčas nikoli vedeli. Zgodovinsko res je, da se mu je javljal, kako pa in v kakšni obliki, ne moremo presoditi. Ali naj ga pri-

To je začel. — Treba je iti dalje, prodirati do spoznanja nesreče, ki je v nas samih (narrativni) (1887).

merjamo z našo vestjo? Ne, zakaj Sokratu je bilo kesianje neznano in sam pravi, da ga je glas vedno le odvrčal od izvršitve česa, kar bi imelo zanj zle posledice, prigovarjal mu pa nikoli ni. Ali je imel morda kake vrste akoasme? Kdo ve? Vsekakor ima ta njegov duh-varih nekaj mantičnega na sebi. Glas ga ni odgovarjal, naj ne stori kaj npravstveno slabega, temveč ga je svaril le kot nekak videc, ki gleda v bodočnost in vé, da bi mu nameravano dejanje utegnilo škodovati. Zato si glasu ne smemo predstavljati kot izvor spoznavanja npravstvenih in modroznanskih resnic, temveč kot silno tenek čut za vse, kar je bilo modrečevi osebnosti pristojno, neko nagonsko gotovost, s katero je odklanjal vse, kar se ni skladalo z njegovim bistvom (Apelt).

Končno nam služi za razumevanje njegovega nauka še njegova globoka vera v svoje božje poslanstvo. Bog v Delphih mu je po njegovem prepričanju naložil, naj išče resnico in naj tudi druge navaja k njenemu iskanju; kajti umevanje resnice je pogoj za pravo ravnanje, to za blagovitost in dobrost, dobrost pa pogoj za vse lepo in koristno bodisi v zasebnem, bodisi v javnem življenju. »Najlepša beseda,« pravi Platon, »ki je bila in bo kdaj izgovorjena, je ta, da je vse koristno lepo, vse škodljivo grdo.« In to besedo je izgovoril Sokrates.

—o—

Kako je bilo potemtakem mogoče, da so Athenci obsodili Sokrata na smrt? Saj je bilo vendar vse njegovo življenje posvečeno resnici in v popolnem, ubranem skladu z njegovim naukom. Tudi kot državljani je vsepovsod vršil svojo dolžnost. Ude-

ležil se je kot prostak treh vojen in vsakikrat se je pokazal hrabrega borca. V političnem življenju tudi ni imel prilike, da bi si bil nakopal sovraštvo, ker mu politike ni bilo mar in je vsega samo enkrat za kratko dobo izvrševal javni posel državnega sosvetnika. To je bilo l. 406, ko so Athenci priporili slovito zmago pri Arginusah. Takrat se je zgodilo, da so generali iz neznanih vzrokov zanemarili rešitev moštva z nekaj težko poškodovanih ladij, oziroma da niso skrbeli za dostojen pokop padlih pomorščakov, katerih trupla so plavala po morju. Prišlo je do preiskave in skupščina je izročila zadevo poslovodnemu odboru v pretres. Slučajno je opravljal tisti mesec Sokratov okraj pritanske posle in tisti dan, ko se je zadeva obravnavala, je bil Sokrates predsednik. Nekdo je predlagal, naj se vsi generali povprek sodijo in obsodijo. Predlog je bil proti zakonu, ki je določal, da treba zadevo vsakega poedinca posebej preiskovati; vendar je prodrl in osmerica je bila obsojena — šest na smrt, dva na izgubo premoženja, ker ju tačas ni bilo v Athenah. Edini Sokrates se je predlogu uprl in se ni dal oplasiti nikakemu strahovanju, dasi so mnogi zahtevali, naj se pri tej priči zapre. Ta slučaj kaže Sokratovo neupogljivo voljo, čim je spoznal pravico; rajši bi bil žrtvoval prostost in življenje, nego da bi se bil uklonil krivici in grehu.

Kaj je torej povzročilo njegovo obsodbo, ko je stal že na pragu življenja? Res je, da si zbog kratkega političnega delovanja ni mogel dobiti bogve koliko nasprotnikov; toda ustvaril si jih je celo kopo z umstvovalnim razglabljanjem in s svojo ljubeznijo do resnice. Gotovo ni bilo njegovim miselnim protivnikom prijetno, ko jim je korak na korak in

dan za dnem dokazoval in dokazal, da je njih znanje le majhno, domišljavost pa velika. Tudi s svojo presojo javnih uredob in z navajanjem k premišljevanju in samostojnemu pretresanju je zbudil počasi v površni množici krivo mnenje, da je prevraten, »protidržaven živelj«, ki hoče z razjedajočo kritiko in pikro porogljivostjo sesuti državne in družabne stebre. Jeli so ga staviti v isto vrsto s sofisti; ti so bili Athencu za peloponneške vojne kot prosvetljeni prevratniki povzročniki vsega zla, ki je tako strašno trlo athensko državo in jo tiralo v nevzdržno propast. Njegova čudaška zunanost — hodil je po svetu neumit, v be-raški halji in bos pozimi in poleti — njegova izrazita telesna grdost in prenapeto nagnjenje do pojmovnega razglabljanja je nudilo glumi, ki se je prav takrat v Athenah visoko popela, nenavadno hvaležen predmet. Posebno Aristophanes, prvi zastopnik glume, si ga je privoščil v svojih »Oblakih« na grd, naravnost nesramen način. Riše ga kot človeka, ki se bavi z najglupejšimi neslanostmi, podtika mu nauk, da smejo otroci pretepati starše, da ne treba vračati dolgov, dolži ga tatvine, požrešnosti in drugih nečednosti, skratka, Aristophanes je ustvaril iz apostola resnice in propovednika pravnosti áboten in oduren nestvor, čigar početje na odru je razbrzdana athenska sodrga spremljala s kričavim rezgetom in s prostaško naslado. Ne moremo si misliti, da je bil Aristophanes prepričan o vernosti svoje slike. Najbrž tudi on Sokrata ni razumel, ampak ga je imel z drugimi vred za lenega postopača sofistovske baže, pa mu žilica ni dala miru, da ne bi bil namočil peresa v žolč in napisal grdobe.

Očitati so Sokratu tudi to, da je štel med svoje učence dvojico mož, ki sta prizadela Athenam veliko

škodo, Alkibiada in Kritijo; prvi je bil povzročnik sicilске nesreče, drugi okruten oligarh. Če sta bila že učenca taka škodljivca, kolik prevratnik je bil pač še le učitelj! Tudi njegov verski nazor se je ločil od uradnega, kakor sem že odkraja omenil.

Vsi ti razlogi so se s celo vrsto drugih gručili počasi v splošen odpor proti Sokratu, njegovim naukom in metodi, dokler se niso zgostili v javno obtožbo zaradi brezbožnosti in pohujševanja mladine. Trije možje neblagega spomina, Anytos, Meletos in Lykon, imajo dvomljivo zaslugo, da so nastopili proti njemu kot javni tožniki. Obtožba je imela uspeh, Sokrates je bil v maju leta 399. pr. Kr. obsojen na smrt.

—o—

Dobrohotna usoda je nanescila, da Sokrates ni bil takoj po obsodbi usmrčen, temveč še le mesec dni kasneje. Dobrohotna usoda, pravim; zakaj v tistih dneh pred smrtjo se je pokazala veličina Sokratovega duha v najsvetlejši podobi. S čudovitim mirom in z vdano veselostjo je pričakoval svojega poslednjega dne. Prijatelji so se trudili, da bi ga pregovorili k begu, in ni dvoma, da bi se mu bilo posrečilo. Athenci bi bili čutili celo olajšanje v svojih dušah, ko bi bili zvedeli, da je stari čudak ušel prek meje na varno. Ali Sokrates ni hotel. Zakonom se treba pokoriti in vzeti tudi smrt radovoljno nase, če zahteva oblast; to je bilo njegovo vodilo in tega se je držal. Njegovi častivci so ga vsak dan obiskovali; preživel je z njimi v resnih, globokih razgovorih o važnih prashanjih duševnega življenja najtehtovitejše dni svojega bitja. Platonova dialoga »Kriton« in »Phaidon« nam pričata o tem; posebno drugi je najkrasnejši spomenik,

kar jih je kdaj postavil učenec svojemu mojstru, pisan z veleumno umetnostjo, prežarjen z občudovanjem in ljubeznijo do velikega učitelja.

Prišel je poslednji dan. Že na vse zgodaj so se zbrali Sokratovi verniki pred jetnišnico in čakali, da bi se jim odprla vrata. Jetničar jih je spustil noter. Z veselim licem jih je sprejel Sokrates. Vsem je sijala žalost iz oči, nekateri se celo solzá niso mogli vzdrževati; edini Sokrates je kazal spokojno vdanost; še tolažil jih je, namesto da bi bili oni njega. Prišla je žena Xanthippe z otroki, da bi še poslednjič v življenju videla moža. Poslovil se je in jo poslal domov. Z glasnim plačem je odšla. Modrec pa je zapletel prijatelje v razgovor. Ura za uro je potekala. Govorili so o najglobljem ugibu — o nesmrtnosti duše. Razlogi za in proti so valovali sem in tja; uspeh se je zdel v vedno večji daljavi. Sokratu pri nogah je sedel njegov ljubljeneec, krasni mladič Phaidon. Kratek zastoj. Tu prime Sokrates fanta za valovite kodre in pravi: »Ali si boš odrezal lepe lase iz žalosti za menoj? Nikar tega! Za menoj ne treba žalovati. Toda če se nam ne posreči dokaz o neumrljivosti duše, potem v resnici žaluj in kodri naj padejo!«

Zdaj poseže učitelj v svojega srca najgloblje globine in glej — na dan mu privre veličastni večnostni dokaz, ki vrhuje v besedah: *duša je telesu izvor njegovega življenja in torej nasprotje smrti*. Niti zgiba ni videti med poslušavci, ne diha čuti. Sokrates govori in čimdalje bolj pada tesnoba s src in vse večji mir se vseljuje v duše; še govori Sokrates in razgrne njih očem onstransko življenje, nebesa in pekel jim odpre in vso blagost posmrtnega bitja. »Bodite krepostni, prijatelji, zakaj lepa je nagrada in upanje veliko.«

Nato gre v kopalnico. Precej dolgo se zamudi. Končno se vrne. Solnce se nagiblje k zatonu in veliki trenutek se bliža. Sokrates je pripravljen. Pozove služabnika, naj mu prinese otrovni napoj. Sluga prinese, Sokrates pije. Prijatelji udarijo v plač; modrec jih kara. Leže in si zagrne obraz. Po par minutah se odgrne in pravi: »Ne pozabite Asklepiju žrtvovati petelina!« Reče in umre.

Zakaj petelina Asklepiju? Asklepios je bil bog zdravilstva, petelin pa takrat na Grškem redka, dragocena žival. Za svoje ozdravljenje je hotel Sokrates, naj se daruje petelin. Kajti s smrtjo je ozdravel od bolezni življenja.

Apologija.

Sokratova obsodba in smrt je zbudila v sodobnosti viharo razburjenje; književnost o pravdi je bohotno rasla; zastopala je oboje stališč, Sokratu prijazno in sovražno. Znana je n. pr. Xenophontova Apologija;* tudi prva knjiga in sklepno poglavje njegovih »Memorabilij« se bavi z osebno usodo velikega učenika; ohranjenih je dalje dokaj sledov slovstvene obtožnice sofista Polykrata in bore odlomek Lysijevega, tudi zgolj knjižnega odgovora** na sofistov spis. Toda visoko nad vsemi proizvodi te vrste stoji monumentalna Platonova trilogija: Apologija, Kriton in Phaidon.

* Xenophon v začetku spisa sam omenja obilno naraslo književnost.

** Stari so mislili, da je bil Lysijev zagovor spisan nalašč za Sokrata, da bi ga bil uporabil pred sodom; tudi Polykratova obtožnica je pisana, ko da jo govori Anytos.

S posebno kipovitostjo se odraža Sokratova osebnost iz Apologije; saj nastopa v njej modrec v lastni zadevi, v enem najbolj pomembnih trenutkov svojega življenja, ko mu gre za bitje in nebitje in ko daje poslednje račune o svojem nehanju. Naravno je torej, da odgrne v tej uri pred sodnim dvorom svojega človečanstva najvernejši obraz; in res, Apologija nam kaže filozofa in človeka Sokrata v popolnem skladu z vsem, kar nam je iz drugih virov znanega o njem; enotna in v sebi zaokrožena slika tako verno izraža njegovo krepkodušnost in nezlomljivo voljo, da nehotoma verujemo v njegovo istinitost in ne bi radi videli drugačnega Sokrata pred sodniki (Apelt).

Kaj čuda, če je bilo dolgo slišati tehtne glasove, da je Apologija dobesedna obnovitev zagovora, s katerim se je branil Sokrates pred poroto onega solnčnega dne v maju 399. Danes to stališče ne velja več. Množina vnanjih in notranjih razlogov govori proti njemu. Tako n. pr. ni bilo o sodnih razpravah stenografskih zapisnikov; poročevalci so morali torej pisati po spominu. Da je genialni Platon v tem oziru seveda zanesljivejši mimo drugih, si je lahko misliti; kajti ne glede na to, da je bil pri obravnavi navzoč in je brez dvoma z vročičnim zanimanjem sledil razpravi, ga ni bilo moža, da bi bil Sokratovo bistvo bolje poznal in razumel mimo njega.

Tudi slog in način upodabljanja ne kaže v primeri z drugimi Platonovimi deli nikake razlike; in ta bi vendar morala biti, če bi bil govor v podrobno Sokratova last.

Apologija tudi ne dela vtisa nepripravljenosti, ker že pri površnem razboru pokaže kaj spretno in pre-mišljeno sestavo. Da bi bil pa Sokrates nastopil z izdelanim govorom pred poroto, bodisi da bi si ga

bil sam priredil, bodisi od koga dobil, tega si nikdo ne more predstavljati, kdor se le površno vtopi v modrečevo posebnost.

Apologija je torej duševna tvorba Platonova, seveda iz istinite snovi, ki jo je zvesto porabil, ne da bi ji bil vzel le eno njenih značilnih svojstev. Celotna sestava in razvrstitev v poedine skupine, osvetljevanje in osenčevanje posameznih momentov, bolj ali manj izrazito poudarjanje te ali one lastnosti, vse to je Platonova last, toda nikjer ne zgolj izrodek domišljije, temveč vseskozi v zvesti skladnosti s Sokratovo osebnostjo. Platon pa tudi ne bi bil smel drugače ravnati; preveč je bilo zanimanja za Sokratov slučaj in preostro nadziranje, da bi bil mogel brez ugovorov izročiti javnosti delo, ki bi potvarjalo pravo podobo modreca mučenika.

Gotovo torej ne bo pogojeno predaleč od resnice, ako rečemo, da je Apologija književen spomenik, pri čigar ustvaritvi imata letopisec in umetnik enake deleže.

Zrcalo glupo krivične javnosti je odražalo Sokratovo podobo le v skremženi spaki. To nakazo je nadomestil Platon z resnično, po ljubezni in spoštovanju ozarjeno sliko, na kateri ni zabrisana nobena bistvenih potez. V svrhu ostrejšje označitve si je dovolil umetnik, ne kronist, sicer nekaj prav občutnih zgodovinskih premikov, toda ti, kakor rečeno, slike ne pokvarijo, temveč jo postavljajo v tem jasnejšo luč.

Tak prelom z zgodovino srečamo v zagovoru že kmalu odkraja. Gotovo je presenetljivo, da opira obtoženi delo svojega življenja na izrek delphskega boga. Ni ga modreca nad Sokrata — te besede Apolonove svečenice so sicer zgodovinsko dejstvo, pra-

šanje je samo, kdaj so bile izgovorjene. Gotovo šele, ko je Sokrates že slovel. Sam pa trdi, da je prav ta izrek dal povod njegovemu koraku v svet ter neugnanemu iskanju od moža do moža, kaj neki orakelj pomeni. Da bi se mu bili dogodki tekom desetletij po časovnem nasledju v spominu premaknili in bi bil tako sam véroval svoji trditvi, ni verjetno. Platon marveč nalašč ni namestil izreka zgodovinsko, ker je hotel obžariti učitelja pred Athenci z glorio božjega poslanstva:

»Siten godrnjač vam je bil, prenapet vrtimezog in ohol domišljavec, v resnici pa ga je tirala pobožna sla, da bi razbral pomen božjemu izreku.«

Netočno je tudi slikanje Sokratovega ukvarjanja, kako bi s pridigo upotil bližnjega na stezo kreposti. Po njegovem nauku je krepost istovetna z vednostjo: kdor krepost pozna, tudi krepostno živi. V ta namen pa ne treba prigovarjanja, temveč točnega pouka in razločne opredelitve pojmov, kaj je dobro in krepostno. Torej protislovje? Samo na videz. Sokratovo pojmovno razbiranje je delalo povprečniku vtis vzpodbudne pridige. Takim povprečnikom govori Sokrates pred sodiščem in zato žrtvuje Platon tukaj »resničnost dejstev resničnosti vtisa« (Th. Gomperz).

—o—

Apologija ima tri dele: zagovor, govor proti predlagani kazni, nagovor sodnikom, ki so glasovali za oprostitev. Sestava je spretna. Sokrates zavrne najprej klevete, ki jih je javnost polna še iz onih dni, ko ga je gluma vlačila po odru* in mu oprtovala butaro namišljenih grehov. Teh gluposti mu ni težko ovreči; zato jih postavi na čelo, da je prvi vtis ugoden.

* Aristophanovi »Oblaki« so se uprizorili l. 423.

Prava obtožnica pa ga dolži pohujševanja mladine in da ne veruje v državno priznana boštva, temveč uvaja nekako novo demonstvo. Sokrates pripravi Meleta z učinkovito indukcijo do trditve, da vsi polnopravni Athenci brez izjeme mladino nravstveno popoljšujejo, samo on — Sokrates — jo kvari. Abotnost te trditve je očitna in tožnik se grdo osmeši.

Trd oreh je zavrnitev brezboštva, ker se Sokratov nazor v resnici loči od uradnega verstva. In res se toženi prašanju v velikem ovinku izogne. Računajoč na slepo gorečnost in omejenost Meletovo, razširi obtožbo z neverovanja v državne bogove na popoln ateizem; tega seve z lahkoto ovrže; tako zamaši Meletu usta popolnoma, sam pa se čuva načeti še enkrat prašanje demonstva, ki je pravzaprav glavni očitek v obtožnici.*

Najjačji dokaz si prihrani toženi za konec — sklicevanje na navzoče sorodnike onih, ki jih je pre kdaj pohujšal. Vsi ti so mu prijatelji, ki pomagajo rajši njemu nego obtožbi. Tako postavi najšibkejšo točko zagovora v središče in mu zavaruje boka z močnimi, učinkovitimi izpričbami, ki jim ni kaj prerekati.

Višek zagovora je v 17. poglavju. Tu se Sokrates ogreje in v mogočnem toku mu šumi beseda o dolžnosti in neupravičenem strahu pred smrtjo. Na izpolnjevanje dolžnosti ne sme vplivati ne nevarnost ne smrtni strah; človek vpoštevaj le-tu edino moževnost in čast. Zato tudi on rajši umre, nego da bi se le za ped odmaknil od pravice in poštenja. To so krepke, možate besede, ki krasno dokazujejo ubranost Sokratovega bitja, izražajočo se v neomeje-

* Glej pripomnjo 24 na strani 98.

nem skladu njegovih naukov in dejanj. Težko je najti v starih piscih mesta, ki bi z večjo silo zgrabilo in pretreslo mislečega bravca, nego to poglavje v Apologiji.

Sokratov položaj pred poroto ni bil brezupen; to kaže izid glasovanja: večina za obsodbo je štela samo 31 glasov. Če bi obtoženi ne bil razdražil samoljubja sodnikov, bi bil oproščen.

Naslednji govor izbije sodu dno. Zasmehljivi in po mnenju sodnikov predrzni predlog, naj mu prisodijo namesto kazni prehrano v pritaneju, t. j. najvišje odlikovanje v Athenah, poroto tako razhudi, da pade 360 glasov za smrt in le 141 za oprostitev. Človek se nehote praša, ali ne sili Sokrates nalašč v smrt, ko tako očitno izziva mržnjo sodnikov. Ne; pokazati hoče samo, da ima zanj življenje le tedaj vrednost, če bi smel še nadalje vršiti »prerešetavanje«^{*} bližnjega. Tu je pripravljen celo na kompromis in res ponudi globo. Ta ponudba pa kljub zadostni obrazložbi in moški izjavi, da zasluži odlikovanje za svoje delo in ne kazen, nekako neprijetno dirne.* Sokrata si je pač težko misliti v vlogi kompromisnika.

Nagovor sodnikom, ki so glasovali proti obsodbi, je menda najmanj zgodovinski del Apologije; ali prav ta živo osvetljuje Sokratovo osebnost. Smrt mu pomeni ali nadaljevanje tuzemskega življenja ali spanje brez sna. Pravičnemu se je v nobenem slučaju ne treba bati. Kolika sreča — pravi —, ko bi mogel tudi na onem svetu hoditi od človeka do človeka in iskati, kdo ima resnično modrost, ne da bi se moral bati laži-sodnikov in obsodbe. A če je s smrtjo vsemu konec? Kaj je lepšega nego spokojen sen brez nadlog in krivic, brez sovraštva in bolečin?

* Drugače Th. Gomperz.

Sokrates se o posmrtnem življenju ne izraža točno; vendar se dá že iz samih njegovih besed, da se pravičnemu ni bati ne v življenju ne v smrti, z gotovostjo sklepati, da je veroval v neumrljivost duše; sicer pa poznamo tudi njegov večnostni dokaz iz Phaidona. Bodi, kakor že — neizmerna resnoba in mirna veselost zveni iz njegovih preprostih, tehtovitih besed, tolažljivih tudi za takega pravičnika, ki onkraj smrti ne pričakuje paradiža in nebeške gloriije.

—o—

Česa se učimo iz Sokratovega življenja, kakršno nam odgrinja Platonova Apologija? Katere bistvene poteze mu zagotavljajo na večne čase odlično mesto med svetlimi vzori pravega, vsebinsko izpolnjenega življenja? Odgovor je kratek: čut za brezpogojno izpolnjevanje dolžnosti in neomajno zaupanje v boštvo. V tem dvojem gre iskati onega, za kar imenuje Gomperz Apologijo eno najbolj možatih knjig v svetovni književnosti. Bolj ko se zatopiš v čtivo, globlje čutiš resničnost teh besed. Neizrekljivo zaupanje v zmogovito moč resnice vre iz njega; kaplja tega zaupanja kane tudi tebi v srce in svetel pokoj te objame. Iz globine je zajeta, v globino sega ta knjiga, verna tovarišica, ki ti še za življenja zadnjo pot ne odreče bodrila in tolažbe.

Athensko sodstvo.

Sodstvo v Athenah je bilo okoren aparat. Državni teritorij je imel 10 okrajev, ki so dajali letno po 600 izžrebanih meščanov vsaj 30ih let v skupščino narodnega soda. Ta je štel potemtakem 6000 mož; delil se je na 10 sekcij po 500 sodnikov in 100 na-

mestnikov tako, da je bilo v vsaki sekciji zastopanih vseh 10 okrajev, vsak približno z enakim številom članov. Vsaka sekcija je bila en sodni dvor; za oznako so imeli črke A—K. Večkrat so bili sodni dvori manjši, n. pr. po 200, 300, 400 članov, včasih zopet se je po več sekcij združilo v en dvor. Da ni bila mogoča enakost glasov, so pridevali sodnemu številu sodnikov še po enega. V normalnem sodnem dvoru jih je bilo torej 501.

Ob razpravnih dneh je vsakemu dvoru žreb določil prostor,* kjer mu je bilo uradovati. Sodniki so dobivali v znamenje svoje oblasti vsakikrat paličice iste barve, kakršne je bil prag pred vhodom v odkazano sodišče. Pri vstopu so zamenjavali paličke za znamke; na te so dobivali po obravnavah dnevnico.**

Tožbe so se morale vpričo toženega pismo vlagati.*** Če je oblast tožbo sprejela, jo je razglasila po lepaku in stranki ste dobili rok za poprednjo preiskavo. Pri tej ste prisegli, tožnik na obtožnico, toženi na svoj pismeni ugovor. Nato se je zbrala dokazna snov, n. pr. izpovedi prič ter izjave sužnjev, ki so jih zasliševali v mučilnici.

* Sodne obravnave so se vršile pod milim nebom na ograjenem prostoru. Sodniki so sedeli po lesenih klopeh, ki so jih prečnice ločile od občinstva. Predsednik je imel mesto na vzvišeni ploščadi. Tam ste stali tudi dve žari za glasovnice. Tudi stranki ste imeli vsaka svoj dvignjeni prostor.

** Uvedel jo je Perikles; odkraja je bila menda po 1 obolos (15 v), pozneje 2, pod Kreontom (od 425 dalje) celo po 3.

*** Navadno pri 9ih arhontih, redko vseh hkrati; obično pri katerem prvih treh ali pri ostalih 6ih vkup. Prvi arhon je imel zadeve obiteljskega prava, drugi versko-bogoslužne stvari, tretji metoike in tujce. Ostala šestorica — thesmothetai — je bila pristojna za vse ostalo, kar ni spadalo v območje kake druge oblasti.

Glavna razprava se je odvijala z žgalno daritvijo. Potem je pisar prečital obtožnico in ugovor; nato ste stranki dobili besedo.

Po zakonu je moral vsakdo svojo zadevo pred sodiščem sam zastopati. Kdor temu ni bil kos, si je dal od odvetnika* ali kogar že bodi spisati govor, ki se ga je naučil na pamet. Ščasoma pa se je udomačil običaj, da si je obtoženi s privoljenjem sodnikov jemal prijatelje na pomoč, ki so zanj govorili.

Govorom je bil čas odmerjen. V ta namen je služila klepsydra — vodna ura. Če je trebalo med govorom prečitati kako dokazilo, izpoved priče** ali kaj, so uro za tisti čas ustavili. Nasprotnik ni smel govornika motiti; na njegova vprašanja je bil dolžan odgovarjati. Sodniki so seveda lahko posegali v besedo, če so želeli pojasnil.

Po končanih govorih je bilo takoj glasovanje, ne da bi se porotniki prej posvetovali. Vsak je dobil po dve enaki bronasti glasovnici v obliki vrtelca, eno z masivno osjo za oprostitev, drugo z votlo za obsodbo. Vzel je v vsako roko po eno ter jo prijel s palcem in kazalcem za konca osi tako, da ni bilo videti, katera je oprostilna, katera obsodna. Na glasnikovo znamenje je stopil vsak k žarama — bronasta je bila za veljavne, lesena za neveljavne glasove — ter spustil v bronasto vrtelec, ki je izražal njegovo odločitev, v leseno pa drugega, ki je izgubil s tem veljavnost.

Po glasovanju je predsednik izpraznil bronasto žaro na kamenito ploščo in preštel glasovnice. Od-

* Logografi.

** Kadar je stranka v svojem govoru poklicala pričo, je pisar prečital njeno izpoved. Med čitanjem je stala priča na vzvišenim odru v znak, da se s čitanim strinja.

ločevala je navadna večina. Sodba se je takoj razglasila. Če je bilo manj nego petina glasov za krivdo, je moral tožnik plačati 1000 drahem (900 K) globe in ni smel nikoli več nastopiti z enako tožbo; isto, če se razprave ni udeležil ali če je tožbo umaknil. Če pa toženi ni prišel k obravnavi, mu je grozila obsodba »in contumaciam«. Preiskovalnemu zaporu se je lahko izognil z varščino.

Kjer ni že zakon sam določal kazni, je sledila v svrhu njenega odmerjenja prvi obravnavi takoj druga. V takih slučajih je tožnik že v obtožnici pripisal tozadevni predlog; obtoženi pa je imel pravico staviti svojega. Sodni zbor je z glasovanjem odločil. Vsaka obravnava je morala biti v enem dnevu končana.

Kazni so bile: smrt (trobelični napoj), izgon, ječa, izguba državljanskih pravic, zaplemba imetja ter denarne globe.

Sodno eksekutivo in nadzorovanje jetnišnice je opravljala oblast enajstorice, letno po žrebu nameščenih uradnikov, iz vsakega okraja po eden. Enajsti je bil pisar.

PREVOD

Vsebina in razpored.

Prvi govor, 1—24.

a) Uvod, 1.

Sokrates označi vsebinski in oblikovni razloček med govori tožnikov in svojo obrambo, kakor jo namerava; v obtožbi mrgoli omlednih public, laži in zavijanj, sam pa hoče govoriti stvarno, preprosto in po resnici.

b) Opovržba javnega mnenja, 2—10.

Javnost je še iz onih dni polna klevet proti njemu, ko ga je gluma vlačila po odru in mu oprtovala koše glupih neslanosti in najgrših pregreh. Ta natolcevanja se dadó v obliki sodne obtožnice takole posneti: »Sokrates greši proti zakonu, ker se ukvarja z abotnostmi ter razbira podzemске in nebeške tajne, ker pretvarja krivo v ravno in še druge takisto uči.« Sklicujoč se na vse tiste, ki so ga slišali kdaj govoriti, obtoženi te očitke ovrže. 2—4.

Povod njegovi omraženosti je dal delphski orakelj, ki ga je imenoval najmodrejšega zemljana. Da bi dognal oraklju pomen — kajti, da ga ni umevati doslovno, je bil prepričan —, se je obrnil do zastopnikov treh poklicev, državnikov, pesnikov in obrtnikov, ter skušal s temeljitim premogavanjem njih znanja oraklju dokazati, da so na svetu modrejši moške mimo Sokrata. Toda glej — vsi so se pokazali nadute opuhleže, domišljujoči si, da bogve kaj vedo, v resnici pa so bili nevedneži, in ker jim je to v brk dokazal, se jim je grdo zameril. 5—8.

Sovrašтво se je še poglobilo, ko so mladi ljudje, ki so se mu bili iz znanježeljnosti pridružili, sami začeli preresetavati ljudi po njegovem načinu. In tako so vstali zoper njega trije tožniki, Lykon kot zastopnik govornikov (državnikov), Meletos pesnikov, Anytos obrtnikov. 9—10.

c) Sodna obtožba, 11—24.

Obtožnica: »Sokrates dela greh, ker pohujšuje mlade ljudi in ne priznava državnih bogov, temveč veruje v druga, nova boštva.«

Proti prvemu očitku ima dvoje omeniti: prvič se Meletos dosegamal sploh ni nikoli brigal za vzgojo mladine in torej vobče nima pravice, govoriti o tem prašanju; drugič pa bi bil vsakdo nespameten, kdor bi navajal bližnjega k hudemu, ker bi ravnal s tem le sebi v škodo; kajti od slabo vzgojenih državljanov ni nikomur pričakovati dobrega. 11—13.

Da bi opovrgel drugi očitek, spelje Meleta do trditve, češ, obtoženi je ateist. To zavrne z argumentom, da vsebuje njegova vera v demonstvo tudi vero v bitje bogov. Obtožba je torej piškava in če bo obsojen, ne bo zasluga tožnikov, temveč posledek splošne mrznje. 14—15.

Sokrates pojasni, kako da ne mara opustiti svojega nesečnega in nevarnega poklica. Kar je kdo spoznal za pravo, mu bodi brezpogojno načelo, ki se mu ne odrekaj, čeprav bi mu grozila smrt. Za dokaz, da se je sam vedno držal tega načela, navede par znanih dogodkov iz svojega življenja. Bog mu je naložil, naj navaja ljudi h kreposti in resnici, in ni smrtne nevarnosti, da bi ga mogla odvrniti od izpolnjevanja te naloge, posebno, ko niti ne ve, ali ni morebiti smrt rajši dobro nego zlo. 16—17.

Athenci bodo z njegovo obsodbo škodovali bolj sebi kakor njemu. Z njegovo smrtjo jim bo vzet najdragocenejši dar, ki jim ga je naklonila Previdnost v njem, da jih je nenehoma navajal k dobremu; težko, da bi našli kdaj drugega, ki bi z enako nesebičnostjo in gorečnostjo žrtvoval svoje življenje občestvu v prid. 18.

V naslednjem našteje razloge, zakaj se je ogibal političnemu delovanju. Notranji glas — daimónion — mu je branil in izkustva javnega življenja pričajo, kako prav je bilo, da ga je poslušal. Neupravičenost obdolžitve, da je kvaril mladino, dokazuje — ne glede na dejstvo, da se ni štel nikoli nikomur za učitelja — tudi to, da zdaj niti eden od vseh, ki so bili v mladosti njegovi pristaši, ne podpira obtožbe. 19—22.

Ni mu do tega, da bi, kakor je obično v Athenah, z jokavim tarnanjem skušal geniti srca sodnikov; spoštovanje do časti in dostojanstva države mu brani; razen tega bi s takim početjem priznal, da se čuti krivega, zraven bi pa še grešil, ker bi skušal porotnike izneveriti službeni prisegi. 23—24.

Drugi govor, 25—28.

Po razsodbi.

Obsodba mu ne zbudi nejevolje, še čudno se mu vidi, da je večina tako neznatna. Proti Meletovemu predlogu, ki zahteva smrt, postavi svojega: za svojo službo domovini ne zasluži kazni, temveč nagrado; zato predlaga oskrbo v pritaneju. Sam nima denarja, da bi plačal globo; a s pomočjo prijateljev lahko ponudi 30 min.

Tretji govor, 29—33.

Po razglasitvi smrtne obsodbe.

a) Nagovor obsodnikom.

Njemu vzame smrtna obsodba le ped življenja; njim bo pa za večno ostal madež, da so zagrešili justični umor; on je odklonil vsakršno nezakonito sredstvo za svojo obrambo, oni pa so se uklonili zloči. Ali prišli bodo, ki bodo neizprosno terjali račun od njih, njegov spomin pa očistili peg. 29—30.

b) Nagovor sodnikom.

Notranji glas mu pravi, da mu obsodba ne bo škodovala. Pravičnemu smrt ni zlo. Svoje protivnike prosi, naj se maščujejo nad njim s tem, da bodo njegove sinove prav tako nadlegovali z nauki in opomini, kakor je on dražil nje. 31—33.

A.

1. Kako sled je utrl nastop mojih tožnikov v vaših dušah, Athenci,¹ ne vem; ali meni vsaj se je ob čarovitosti njih govorov taka godila, da sem malo da ne samega sebe pozabil: tako prepričljivo so predli besedo. In vendar ni bilo, da po pravici povem, v njih izvajanjih ne trohe resnice. Najgloblje pa me je presenetila ena njihovih številnih izmišljotin, tista, s katero so vas svarili, češ, várujte se, da vas ne ukanim, ker sem spreten v besedi. Res, zvrhana mera brezobraznosti se mi zdi, da jih ni bilo sram drzke trditve, čeprav so vedeli, kako kmalu jih bom postavil na laž, ako se v naslednjem izkaže, da nimam ne mrve govorniške okretnosti. Druga je sevė, če pravijo spreten besednik možu, ki govori resnico; če tako mislijo, jim rad pritrdim, da sem govornik — samo ne njihove baže, kajpa.

Možje torej, kakor pravim, niso povedali ne betve resnice; od mene pa boste slišali pravo in čisto istino: toda bogme, someščani, ne v pridigi, z omlednimi publicami naperjeni in praznje nališpani, kakor so bili govori mojih tožnikov: ne, na srečo me boste čuli govoriti, kakor se mi bo po nameri vrstila beseda. Kajti prepričan sem, da je moja stvar pravična, in nikdo od vas me ne poslušaj z nedoverjem. Saj bi se vendar ne spodobilo, da bi nastopal človek mojih let pred vami kakor mladič, ki govorjuli kot bi rožice presajal. Samo nečesa vas nujno prosim, someščani, res nujno: ako boste slišali, da pletem svoj za-

govor po istem kopitu, kakor sem vaje govorniki ob menjavskih stojnicah na trgu,² kjer so me mnogi od vas čuli, in drugod, ne čudite se zbog tega in ne kažite hrupne nejevolje. Zakaj stvar je tako, da sem doživel sedemdeset let, pa stojim danes prvič pred sodnim zborom; zato mi je čisto tuje, kako treba tu postavljati besedo. Toda kakor bi mi, če bi bil res tujec, gotovo izpregledali, ako bi govoril v tistem narečju in po običaju, v katerem bi bil vzgojen, tako vas tudi zdaj, mislim, da upravičeno prosim: ne spotikajte se ob način moje govorice — bodi že slab ali dober — ampak glejte rajši s pozorno pažnjo na to, ali je prav, kar govorim, ali ne; zakaj to je obvezna vrlósti sodniku, govorniku pa prikazovanje resnice.

—o—

2. Na prvem mestu sem dolžan, someščani, da se operem lažnivih dolžitev preteklosti in starih tožnikov, zatem pa očitkov poznejših protivnikov. Kajti že davno je, kar so se iz leta v leto pojavljali pri vas roji klevetnikov proti meni, obirajoč me z lažjo in naltolcevanjem; teh me je bolj strah nego Anyta³ in njegovih pajdašev, čeprav so mi tudi ti nevarni. Toda opasnejši so tisti, rojaki moji, ki so večino med vami že od mladih nog navirali proti meni in vam z lažnivimi klevetami dopovedovali, da šari nekak Sokrates po mestu, modrijarh, razglabljavac nebeških prikazni in razbiravec vseh podzemskih tajen, človek, ki črno pretvarja v belo.⁴

Ljudje, ki so trosili t a k e vesti o meni, Athenci, so mi resnično nevarni tožniki; kajti kdor jih čuje, misli, da te vrste vrtimezgi* tudi v bogove ne verujejo.

* Kakršen sem po njihovem jaz.

Pa še nekaj: število teh tožnikov ni majhno in dolgo je že, kar opravljajo svoj posel; dalje ste bili vi takrat, ki so vam natvezavali svoje čenče, v tistih letih, ko človek najlaglje seda na limanice; kajti bili ste še fantiči, le nekateri že mladci, zagovornika pa nika-kega — torej čisto enostranski postopek.⁵ A kar je pri vsem najbolj glupo, človek niti njih imen ne more zvedeti in razkrinkati, razen če je ta ali oni slučajno pisec-glumač.⁶ Vsem drugim pa, ki so si pridobili vašo vero iz nenavisti in obrekljivosti, dalje takim, ki so — sami podkurjeni — podkurili druge, je sila težko priti do živega: saj ne moreš nikogar pritirati pred sodnika in mu dokazati laž; ne, otepati se moraš, prav kakor bi se s senco metal in vsa obramba je pljusek po vodi, zakaj ni ga, da bi ti odgovarjal.

Zatorej uvažujte tudi vi dejstvo, da se je dvignilo nadme, kakor pravim, dvoje vrst tožnikov, eni, ki so me danes posadili na zafožno klop, drugi iz preteklih dni, kot sem vam baš razložil; in menda se boste strinjali, ka-li, z mojim mnenjem, da se mi je proti starejšim najprej zagovarjati. Saj ste tudi vi najprej poslušali obtožbe le-teh in to še v večji meri nego dolžitve kesnejših.

(Kratek odmor.)

Prav; trebé torej, da sprožim zagovor, Athenci, in poskusim v kratki uri izruvati iz vas plevel obrekovanja, ki ste ga dolga leta nosili v srcih. Odkrito-srčno želim, da bi se mi posrečilo, če je meni in vam količkaj v priklad, in da bi moj zagovor ne ostal brez uspeha. Stvar bo težavna, vem, in ni mi prikrito, kako resen je moj položaj. Vendar pojdi reč, kakor je volja boğu: toda zakon zahteva pokorščino in zagovor je neizogibna dolžnost.

3. Pričnimo tedaj od kraja pa poglejmo, kak je pravzaprav izvor obdolžitvi, ki me je spravila ob dobro ime in ki je seveda tudi Meletu dala pogum, da je naperil tožbo proti meni. Pa bodi! Prašanje torej je, s čim so me obkladali klevetniki v svojem govoričenju. Treba, da jih smatramo prav kakor sodne tožitelje in da se njih dolžitve prečitajo kakor iz zaprisežene obtožnice:

»Sokrates prestopa zakóne in počenja ábotnosti; ker iztiče po podzemskih in nebeških tajnah,⁷ ker pretvarja krivo v pravo in celo druge takisto uči.«

Tako nekako pravi obtožnica. Sicer pa — saj ste sami videli, kako se gugalje v Aristophanovi glumi⁸ nekaj Sokratina v košu, pa se širokousti, da hodi po zraku, in kvasi še druge neslanosti, o katerih jaz kratkomalo ničesar ne umem. A tega ne pravim iz preziranja do te vrste znanosti, če je kdo res veščak v njej; bog ne zadeni; zakaj nič me ne miče, da bi si nakopal od Meleta spet kako nevarno pravdo na glavo. Pa kaj bi še dalje o tem! Saj, kot rečeno, nimam s stvarjo nikakega posla, Athenci. Za priče pa navajam isto večino vas (kot poprej) ter vas prosim, da poučite drug drugega o svojih izkustvih, vsi, ki ste me kedaj čuli v razgovoru. In takih ni malo med vami. Pogovorite se torej med seboj, ali me je kedaj slišal kdo od vas, da bi bil le besedico črnil o teh predmetih; in tako boste spoznali, da je tudi vse drugo zgolj snet in plevel, kar blede o meni široka javnost.

4. Vse to je potemtakem iz trte izvito; in če vam je ta ali oni pravil, da se bavim z vzgojo in jemljem plačilo za pouk, ták je tudi to košata laž, čeprav se mi ne zdi napak, ako ima kdo zmožnosti za poučevanje drugih, kakor n. pr. Gorgias iz Leontinov, Pro-

dikos s Keja, Hippias iz Elide.⁹ Nobenemu le-teh ne manjka takega daru. Od mesta do mesta potujejo in prigovarjajo mladim ljudem, ki imajo v družbi katerega si bodi svojih rojakov priliko za brezplačno izobrazbo, naj opusté to pajdaštvo in naj se priključijo rajši njim, za denarce, kakopak, in še hvalo naj jim pojó. Sicer je pa še neki drug učitelj modrosti le-tu, s Para, ka-li,¹⁰ ki prebiva v mestu, kolikor sem čul. Srečal sem namreč ondan znanca, ki je zdajal sofistom več denarja kot vsi drugi vkup, Hipponikovega Kallijo;¹¹ pa sem ga vprašal — mož ima dvoje sinov —

»Kallias,« — sem dejal — »če bi bila tvoja fanta žrebička ali junčka, bi jima bilo môči za mezdo najeti paznika, ki bi ju imel zrediti v čedna in dobra zastopnika vrlosti, kakršna pristuje njunemu rodu; in to bi bil kak konjar ali seljak. Tako pa, ko sta človeka, kogá jima misliš dati za vzgojnika? Kdo je veččak v tej vrlosti, človeški in državljanski? Gotovo si že razmišljal o stvari, ko imaš sinova. Ali živi kdo tak« — sem dejal — »ali ne?«

»Seveda živi,« je odvrnil.

»Kdo,« sem povzel, »in odkod je in počem poučuje?«

»Euenos,« je bil odgovor; »na Paru mu je dom in pet min mi računi.«¹²

In jaz sem blagroval Euena, če res poseduje to umetnost, pa jo tako dober kup uči. O, jaz sam bi se košatil s tako znanostjo in šopiril, ko bi jo razumel, a kaj, ko nimam pojma o njej, Athenci.

—o—

5. Morebiti mi bo kdo med vami oporekel: »S čim pa se potem pravzaprav baviš, ljubi Sokrates? Odkod potemtakem vsi ti obrekljivi glasovi o tebi?

Menda vendar ne od tega, da ne počenjaš ničesar, kar bi se ločilo od dejanja in nehanja drugih ljudi? Kako bi ti bil mogel zrasti odtod tak grd sloves? Ne, ne; gotovo uganjaš reči, ki bude pozornost v javnosti. Razloži nam torej, kako in kaj, da te ne bomo lahko-miselno sodili!«

Prav govori, pravim, kdor to zahteva; zato vam bom pa poskusil objasniti, kako je pravzaprav tisto, kar mi je skovalo le-oni naziv in mi ogrdilo glas. Poslušajte torej!

Marsikdo med vami bo bržkone mislil, da šale razdiram; toda bodite uverjeni: suha resnica je, kar bom povedal. Ime se me namreč ni prijelo od drugega, Athenci, ko od neke vrste modrosti. In kakšna je ta? Nemara nič drugega nego preprosta človeška modrost. Kajti v resnici, taka se zdi zvrst modrosti, ki je v meni. Pravkar omenjeni možje pa zastopajo bržčas modrost, ki je previsoka za človeški razum ali pa ji jaz ne vem imena; kajti jaz je ne umem, in kdor to trdi, je lažnik in govori tako le, da me obrekuje.

Zdaj vas pa prosim, rojaki, da ne zaženete vrišča nad mojo dozdevno razustnostjo. Kajti beseda, ki jo bom izrekel, ni moja; ne: pozval se bom na njenega povzročnika, ki mu lahko verujete. Delphskega boža samega¹³ vam bom postavil za pričo svoji modrosti, če je sploh in kakšna je.

Chairephonta¹⁴ ste poznali, kajpa. Bil je od mladih nog moj prijatelj, prijatelj tudi vaši stranki. Z vami vred je šel tiste dni v izgon, z vami se je vrnil. Znana vam je bila njegova natura, s kako viharo gorečnostjo je pospeševal dosego svojih ciljev. Tako se je, prišedši nekoč v Delphe, tudi osmelil pa je prašal poročišče — toda, kakor rečeno, ne zaganajte mi hrupa, možje — prašal je torej, ali je kdo, da

bi bil modrejši nego jaz. In Pythia je razodela, da ni modreca nad mene. To vam bo kot priča potrdil njegov brat le-tu,¹⁵ kajti sam ne živi več.

6. Ne pozabite, čemu vam to pripovedujem: ker bi vam rad pojasnil, kje je izvor mojemu slabemu slovesu. Ko sem bil namreč zvedel tiste besede, sem tako-le premišljeval v srcu:

»Kaj neki meni bog in kakšno uganko le-tu zastavlja? Zakaj toliko sem si pa že svest, da modrosti v meni ni niti za pol naprstka. Kaj torej misli s tem, ko pravi, da sem moder nad modrimi? Ne laže menda ne, ka-li; to bi se ne zlagalo z njegovim bistvom.«

Dolgo sem bil v negotovosti zbog pomena. Končno sem se po tehtnih pomislekih odločil za naslednjo pot, da bi razbistril izreku smisel:

Mahnil sem jo k nekemu izmed mož, ki so bili na glasu zbog svoje modrosti, da bi, če le mogoče, v njem našel oraklju ovržbo ter bi izreku dokazal, češ: ta je modrejši ko jaz, ti pa praviš, da ga ni mimo mene. Budno sem pretipaval možu obisti — imena mi menda ne treba praviti, a bil je izmed državnikov, ki se mi je med vglabljanjem v njegovo bitje z njim taka godila — toda med kramljanjem mi je čimdalje bolj zorel vtis, da se zdi možak mnogim ljudem moder, najbolj pa samemu sebi, da pa v resnici ni. Pa sem mu skušal dopovedati, da si svojo modrost le domišljuje, v resnici pa je brez nje. Posledek je bil, da sem si naprtil zamero pri njem in pri marsikom izmed navzočih. Spotoma sem potem mislil sam pri sebi:

»Lej no, tegále pa res posekam v modrosti; zakaj kazno je, da nobeden od naju ne vé bogzna kaj prida, samo da si mož domišljuje nekako vednost, pa je v resnici brez nje, jaz pa takisto ničesar ne vem, a si tudi ničesar ne domišljam. Kaže torej, da sem

jaz vendarle za betvico modrejši od njega, namreč za toliko, da si ne domišljujem znanja, ki ga nimam.«

Nato sem krenil k drugemu, ki je imel še večji sloves modrosti nego le-oni. In zopet sem isto izkusil. Tudi temu sem se zameril in še mnogim drugim povrh.

7. In tako sem posihmal kar po vrsti romal od moža do moža. Z bolestjo in strahom sem čutil, kako raste mržnja proti meni. Vendar me je vodila zavest, da gre opovržbi božjega reka prednost pred vsemi oziri; da moram torej k vsem, ki so sloveli zbog vednosti, če hočem izmeriti oraklju pomen. In tako mi kužka,¹⁶ Athenci — ne smem vam prikrivati resnice —, čudnih izkušenj sem si nabral: tisti, ki jim je svet najbolj kadil, so, kakor sem videl pri moji, bogu posvečeni presoji malone popolnoma odrekli; drugi zopet, ki so bili manj v čisljih, so imeli dozdevno večjo mero izprevidnosti. Ni drugače, ko da vam orišem vso svojo križevo pot, kako sem neumorno »junačil po svetu«; saj mi orakelj na vse zadnje vendar ni smel ostati neovržen.¹⁷

Od državnikov sem se zatekel k pesnikom, mojstrom v tragediji in ditirambu, ter drugim, da bi očitno zasačil pri sebi nevednost, večjo od njihove. Vzel sem njih pesmi, ki so se mi zdele najskrbneje izdelane, in sem jih popraševal po njih smislu, da bi se obenem tudi česa naučil od njih. Sram me je resnico povedati, moške; ali bodi, kakor že: skoro vsi navzoči so bili delom bolj vešči nego mojstri sami. Tako sem tudi glede pesnikov brž spoznal, da njih umetnine niso sadovi modrosti, temveč izlivi naravnih darov in navdihnjenja kakor pri vidcih in prerokih; tudi ti povedo mnogokaj lepega, ne da bi se zavedali, kaj govoré. V sličnem položaju, sem izprevidel, so pesniki. Obenem pa sem opazil, da se smatrajo zbog svojih

pevskih zmožnosti za velikane učenosti še v drugih stvareh, o katerih se jim niti ne svita. Zato sem šel od njih s prepričanjem v srcu, da jih prekašam v isti točki kakor državnike.

8. Naposled sem potrkal še pri obrtnikih. Kajti da sem sam takorekoč popoln nevednež, mi je bilo jasno; pri njih pa sem gotovo vedel, da bom našel mnogo lepega znanja. In nisem se motil. Res so umeli stvari, ki jih jaz nisem vedel; za toliko so bili torej modrejši od mene. A kaj, ko sem pa prècej videl, da imajo isto napako kot pevci — ti vrli rokodelčiči: ker je sleherni dobro razumel svojo obrt, si je prisojal tudi drugače v najvažnejših strokah nezmotljivo modrost in ta obrtica je zasenčevala njih resnično znanost. Zato sem v imenu oraklja samega sebe prašal, kaj imam rajši: ali da ostanem, kakršen sem, da torej nisem moder v njih modrosti, pa tudi ne nespameten v njih nespameti, ali pa, da bi bil v obojem tak kakor oni. In odgovoril sem sebi in oraklju, da mi je bolje ostati, kakršen sem.

—o—

9. Način mojega preizkuševanja, Athenci, mi je rodil obilo sovraštva, sila nevarnega in mučnega: odtod tolika ploha klevet, odtod tudi moj sloves, da me zove svet modrijarha sofista. Kajti poslušavci so vobče prepričani, da imam sam modrost, ki jo iščem s preresetavanjem in izpodbijanjem drugih. V resnici pa, se mi zdi, možje, je modro le boštvo in njegov izrek ne pomeni drugega, nego da ima človeška modrost bore majhno vrednost ali pravzaprav nikake. Izrek očividno ne misli Sokrata. Ne, moje ime služi bogu gotovo le za primer, kakor če bi n. pr. dejal: »Najmodrejši med vami, ljudje božji, je tisti, ki mu je

kakor Sokratu zraslo spoznanje, da njegova modrost v resnici ni drugega kot votel — ničes.«

To je torej tisto, kar me še danes tira okrog, da v smislu izreka iščem in izsledujem, bodi pri domačih bodi pri vnanjih, ako slutim v tem ali onem kanec modrosti. In če se pokaže, da je nima, mu — bogu v prilog — dokažem, da ni moder. Zbog te večne neugnanosti nisem nikoli utegnil storiti kaj prida ne za občestvo ne za svoj dom; ne: v stoternem siromaštvu živim,¹⁸ bogu v raboto zadán.

10. Razen tega se mi radovoljno pridružujejo še mladi ljudje, taki, da imajo časa na prebitek, najpremožnejših očetov sinovi. V zabavo jim je poslušati, kako devljem jaz ljudi na sito in rešeto. Večkrat me tudi sami posnemajo in se poskušajo na drugih v premozgavanju; gotovo najdejo pri tem precejšnjo obilico domišljavcev, mislečih, da bogzna kaj vedo, pa vedo le malo ali nič. Zato iztresajo své ti pretipavanci jezo name namesto nase in ti kvasijo, češ, Sokrates je pa res zanikern guncvet in še mladino pohujšuje. A če jih prašaš, s kakimi vzgledi neki in s kakimi nauki, se ti izvijajo in nimajo kaj odgovoriti. Da pa ne pokažejo preočitno zadrege, ti izkladajo pregrete neslanosti, kakršne imajo obično pri rokah proti vsem prijateljem znanosti, češ, mož razlaga nebeške prikazni in stvari pod zemljó, podira vero v bogove ter uči krivico potvarjati v pravico. Kajti resnični vzrok njihove mržnje jim gre bržda težko z jezika, da namreč Sokrates razkrinkava opuhleže, ki pritvarjajo vednost, pa v resnici nič ne vedo. No, ti ljudje so videti častihlepni in prenapeti fanatiki, njih število je legijon, njih gorečnost vztrajna in zgovornost prepričljiva, pa ni čuda, da so tudi vam že davno z debelimi klevetami nabevskali ušesa zoper mene.

Iz njih družbe se je tudi Meletos skôpal nadme in Anytos in Lykon; Meletos, ker mi je gorak zbog pesnikov, Anytos zaradi obrtnikov in državnikov, Lykon, da bi se postavil za govornike. In tako bi se v resnici čudil, kot sem že od kraja dejal, če bi mi v tem kratkem času uspelo, izbrisati iz vaših src vtis široko razpaslega obrekovanja.

To vam je vsa resnica, Athenci; vse sem vam povedal, ničesar olepšal, ničesar utajil. In vendar sem domala prepričan, da mi bo baš to nakopalo zamero. To pa tudi dokazuje, da govorim resnico in da je z mojim zlim slovesom in njega vzroki do pike tako. In če boste stvar prej ali slej preiskovali, zmerom boste našli mojo trditev potrjeno.

—o—

11. S tem končam svojo opravičbo pred vami, kolikor se tiče obtožeb mojih prvih tožnikov. V naslednjem bom poskusil izpodbiti obtožnico Meleta, poštenjaka in rodoljuba, kot se nazivlje, ter poznejših tožnikov.

Čujmo torej najprej tudi zapriseženo obtožnico teh ljudi, kakor da bi šlo za čisto nove tožitelje. Glasi se nekako takole:

»Sokrates krši zakone, ker pohujšuje mlade ljudi in ne veruje v bogove, ki jih priznava očina, temveč uvaja kult neke nove zvrsti demonstva.«¹⁹

To je torej predmet obtožbi. Zdaj pa presejmo vse njene očitke natančno od točke do točke!

Najprej me imenuje grešnika nad mladino, ki jo prè pohujšujem. Jaz pa trdim, Athenci, da je Meletos

tisti, ki greši proti postavi, ker z resnimi stvarmi šale zbija; to pa zbog tega, ker bližnjega lahkomišelnost izpostavlja sodnemu zasledovanju in se dela, kot bi ga bila ne vem kakšna gorečnost in skrb za stvari, ki mu jih dosegamal ni bilo nikoli mar. Da je v resnici tako, bom poskusil tudi vam dokazati.²⁰

12. Pozor torej, Meletos! Zberi se in odgovarjaj!²¹

Tebi je gotovo mnogo do tega, jeli, da bodi mladina npravstveno kar najboljša?

»Da.«

Tak pa povej navzočim, kdo jo navaja k boljšemu? To boš brez dvoma vedel, ko se tako gorko zavzemaš zanjo. Saj njenega pohujševavca si iztaknil, mene, ka-li, in pred poroto si me prignal in na zatožno klop posadil. Zato pa pokaži mozem še poboljševavca! Kar z imenom ga povej, kdo je. — Vidiš, Meletos, kako molčiš in nimaš kaj odvrniti. Mar se ti ne zdi to sramota in popoln dokaz za mojo trditev, da ti je bila mladina doslej deveta skrb? Tak govori vendar, človek božji! Kdo jo poboljšuje?

»Zakoni.«

Ali tega te ne prašam, dragec; kateri človek, mislim; seveda mora tak prej tudi postave poznati.

»Tudi tu, Sokrates; sodniki.«

Kako praviš, Meletos? Ti da imajo sposobnost za mladinsko vzgojo? Ti da jo vodijo k npravstveno boljšemu?²²

»Brez pridržka.«

Mar vsi, ali samo nekateri, drugi pa ne?

»Vsi.«

Tako mi Here, dobro si se odrezal. Res, bogata obilica koristnih pospešnikov! Kaj pa poslušavci tu, ali jo tudi ti poboljšujejo?

»Tudi ti.«

Pa državni svèt?

»Tudi državni svèt.«

Potemtakem, ljubi Meletos, tudi narodni skupščinarji (eklesiasti) bržda ne pohujšujejo mladih, kaj? Ali ne skrbé tudi oni za njih poboljševanje?

»Tudi oni.«

Razvidno je torej, da se vsi Athenci trudijo za нравstveno povzdigo mladine razen Sokrata; jaz edini jo pačim. Saj tako misliš, ne?

»Natanko tako.«

Zdaj si mi jo pa res nagódil. No, pa mi povej še, je li po tvojem mnenju tudi s konji taka? Da jih namreč ljudje vsi splàz boljšajo in jih le en sam kvari? Ali ni baš narobe, da jih ume samo eden pospeševati oziroma mala peščica — konjarji, vsi drugi pa jih ugonablajo, če se ukvarjajo z njimi pri delu? In kakor s konji, ali ni tudi z vsako drugo živadjo tako, Meletos? — — Prav tako je, pa nič drugače, če ti in tvoj Anytos pritrdita ali ne. Saj bi bila pa tudi neslišana sreča za mladež, če jo en samcat sam pohujšuje, vsi ostali pa pospešujejo. Sicer pa škoda besed; kajti jasno kažeš, Meletos, da te mladih ni bilo nikoli skrb in očitno razodevaš, da si v svoji lahkomišelnosti ne beliš glave, zakaj si me pravzaprav pritiral le-sem.

13. Zdaj nam pa povej še, Meletos — bog te je dal —, kaj je bolje, prebivati med dobrosrčnimi ali med zlohotnimi someščani? Tak odgovori, prijatelj! Prašanje vendar ni težko. Ali ne prizadevajo zločesti svoji soseščini venomer zla, dobri pa dobrega?

»Vsekakor.«

Ali pa je kdo, da bi imel od svojih znancev rajši škodo nego korist? Govori vendar, dragec; saj si tudi po zakonu dolžan odgovarjati. Ali poznaš koga, da bi si želel škodo?

»Ne; takega ni.«

Dej, reci torej, ali me tožiš, ker mladino s premislekom pačim in zapeljujem ali nehotoma?

»O, s premislekom, vsaj kolikor jaz vem.«

Lej ga no, Meleta; tak toliko modrejši si ti mladec od mene starca! Ti si torej že spoznal, da prizadevajo zlobni svoji okolici venomer zlo, dobri pa dobro; samo jaz sevé tičim tako globoko v nevednosti, da niti tega ne izprevidim, kako lahko utegnem sam priti v neprijeten položaj, da mi bo ta ali oni kako bridko nagódil, če ga bom pravstveno popačil?²³ Da se torej, kakor ti trdiš, hotoma stavim v nevarnost tolikega zla? — — Ne, ljubi Meletos, tega ti ne verjamem in mislim, da tudi nikdo drugi ne; jaz namreč ali vobče ne pohujšujem ali če že, tak ne z namenom, tako, da ti v dva cepá lažeš. No, in če ne pohujšujem nalašč, ga ni zakona, da bi zahteval kazenski postopek proti takim zablodam; edino pravo v tem slučaju je, da grešnika lepo na samem poučiš in posvariš. Kajti ni dvoma: čim mi pride izprevidnost, bom opustil, česar ne počenjam nalašč. Ti si se pa izogibal najinemu sestanku in me nisi maral poučiti, ampak kar na sodnijo z menoj, kamor zove zakon ljudi, ki so potrebni kazni, ne pa pouka.

—o—

14. A dovolj tegá, someščani; saj je jasno ko solnčen dan, da se Meletos, kot rečeno, za te stvari ni nikoli niti malo zanimal. Toda razloži nam kljub temu še to, Meletos, s čim, praviš, da pohujšujem mlade? Po besedilu tvoje obtožnice pač očitvidno s tem, da jih učim, naj ne verujejo v državno priznana boštva, temveč v nekako novo, drugačne vrste de-

monstvo. Ali niso po tvojem t o tisti nauki, ki dajem z njimi pohujšanje?

»So; do pike tako mislim.«

Tako mi bogov, o katerih je pravkar beseda, Meletos, izrazi se še bolj razločno — meni in navzočim; zakaj ni mi moči razumeti, kako pravzaprav misliš: ali da učim vero v bitnost vendarle kakih bogov — da torej tudi sam verujem vanje in nisem popoln brezbožec, tako da ne grešim z brezverstvom, čeprav ne priznavam baš državnih bogov, ampak drugačne, ter me torej le zbog tega zoveš na odgovor, ker verujem v drugo zvrst božanstev — ali pa nemara trdiš, da sam vobče ničesar ne verujem in da svoje nevere še druge učim?

»To, to trdim, da si vobče zakrknjen brezverec.«²⁴

Čuden svat si, Meletos; kam neki meriš s to trditvijo? Po tvojem torej ne štejem Solнца in Lune med boštva kakor ostali svet?

»Zeus me potiplji, sodniki, če veruje; kajti mož v resnici trdi, da je Solnce nekov kamen, a Luna zemlja.«

Oho; menda misliš, da Anaxagoro²⁵ tožiš, ljubi Meletos. Kaj res tako nizko ceniš sodnike in jim pri-sojaš tako malo znanja v književnosti, da ne vedo, kako v spisih Klazomenca Anaxagore kar mrgoli takih naukov? In tako se kajpak tudi mladci učijo pri meni stvari, ki si jih kupijo lahko tu in tam Na plesišču²⁶ — po drahmi izvod, če je drag —, da se potem Sokratu smeji, ako prodaja to vrh vsega še neslano kramo za svojo. Bog pomagaj, kaj sem res tak očiten nevernik v tvojih očeh?

»Bogme, si; niti za las ne odneham.«

Tega ti nikdo ne veruje, Meletos, še ti sam ne, če kaj vem. Kajti meni se zdi možak vseskoz ohol razuzdanec, Athenci, ki je spleteničil svojo obtožbo z neobuzdano drzovitostjo, čisto kot nerazsoden fantè. Zdi se namreč, ko da je izlegel uganko in zdaj poskuša, češ, ali bo pogódil modrijarh Sokrates, da smešne razdiram in da bijem samega sebe po zobeh, ali bom ukanil njega in ostale poslušavce. Kajti v obtožnici očividno samemu sebi oporeka, kakor če bi dejal: »Sokrates tepta zakon, ker ne veruje v bogove, ampak veruje v bogove.« Táko je vendar govorjenje človeka, ki mu je do šale.

15. Zdaj pa preudarite z menoj, someščani, v čem se mi dozdeva, da si mož oporeka. Ti, Meletos, nam boš odgovarjal, vi pa ne pozabite, česa sem vas prècej odkraja prosil, in ne razsajajte, če bom govoril, kakor sem vaje.

Ali je kdo na svetu, Meletos, ki na človekove lastnosti veruje, na človeka pa ne? Odgovori naj, someščani! Kaj bi mi venomer presekaval besedo! Ali je kdo, da na konje ne veruje, na konjske lastnosti pa? — Ne, takega ni, bratec ljubeznívi; če ti ne maraš z besedo na dan, pa jaz povem, tebi in ostalim prisotnim. Pa odgovori mi vsaj tole:

Ali je kdo, da na demonstvo veruje, v demone pa ne?

»Ne.«

Kolika dobrota, da si zinil, čeprav težko in le iz spoštljivosti do sodnega zbora.²⁷ Torej priznaš, da jaz verujem na demonstvo in ga celo učim, bodi že staro, bodi novo. Na demonstvo vsekako verujem po tvoji izjavi in to si tudi v obtožnici s prisego potrdil. Če pa verujem v demonstvo, tak moram vendar z

neizbežno nujnostjo tudi v demone verovati. Ali ne? — I seveda; tvoj molk jemljem za pritrditev, kakopak. Demoní pa — ali jih ne šmatramo za bogove oziroma za njihov podmladek? Da ali ne?

»Da.«

Če torej verujem v demone, kakor sam priznavaš, in so demoní neke vrste bogovi, bi bilo baš to tisto tvoje igračkanje z ugankami in s šalo, kakor ga jaz imenujem, ko v istem dušku trdiš, da ne verujem v bogove, pa spet, da verujem, ker že verujem v demone. Dalje: če so demoní podmladek bogov, stranski seve, rojeni bilo iz nimf bilo iz drugih bitij, katerim jih pač izročilo obično prisoja, kdo na svetu bo na božji zarod veroval, v bogove pa ne? To bi bilo prav tako nesmiselno, kakor če bi kdo na konjski in oslovski zarod (mezge) veroval, bitnost konj in oslov pa bi tajil. Ne, ne, dragi Meletos; ti si me mislil s to svojo tožbo ali na dilico dejati ali pa nisi mogel iztakniti resničnega zločina, da bi mi ga bil oprtil. Da bi pa koga pod solncem prepričal, pa imej še tako malo soli v glavi, da more isti človek z ene strani v demonstvo in bogovstvo verovati, z druge pa ne verovati ne v demone ne v bogove ne v heroje, to je bogme — pet krav za groš.

—o—

16. Za dokaz, da me v smislu Meletove obtožbe ne zadene krivda, someščani, mi po moji misli zagovora ne treba širše razpredati, ampak ga je toliko dovolj. Kar pa sem omenil že v neki prejšnjih točk, da sem si namreč nakopal pri marsikom hudo sovražstvo, to je — bodite uverjeni — živa resnica. In to je, kar mi bo izpodneslo tla, če mi jih bo: ne

Meletos ne Anytos, le moj zli sloves med svetom in mrzka zavist. To je ugonobilo že dokaj prevrlih mož, pa jih bo, bi dejal, tudi v bodoče; in nikake nevarnosti ni, da bi se baš pri meni ustavilo.

Pa poreče nemara kdo:

»Kaj te ni sram, Sokrates, da si se baval s poklicem, ki se ti maje denès za glavo zbog njega?«

Temu bi jaz odvrnil s pravično nejevoljo:

V hudi zmoti si, prijatelj, če misliš, da sme mož, ki samega sebe količkaj ceni, boječe tehtati med življenjem in smrtjo, namesto da bi v vsem dejanju in nehanju pazil edino na to, je li njegovo ravnanje pravo ali krivo, vredno vrlega ali zlega moža. Po tvoji sodbi ne bi bil nobeden božjerodnih junakov, kar jih je padlo pred Trojo, vreden piškavega oreha, najmanj pa Thetidin sin, ki je preziral sleherno nevarnost, čim mu je podtikal kedo kaj nečastnega. Tako n. pr. takrat, ko ga je majka — bila je božica²⁸ — menda s temile besedami posvarila zaradi njegovega pohlepa po Hektorjevi krvi:

»Če misliš osvetiti prijatelju Patroklu smrt in ubiti Hektorja, boš sam umrl. Kajti« — je dejala —

»zdajci za Hektorjem smrt tudi tebe pripravljena čaka.«²⁹

Ko je vitez svarilo čul, je imel zgolj izraz prezirnosti za nevarnost in smrt; zakaj strašnejše nego smrt se mu je zdelo življenje v slovesu strahopetstva in brez osvete drugovom; zato je majki odvrnil:

»Rajši na mestu poginem,³⁰

samo če je žalivec kaznovan, da ne ostanem — svetu v posmeh —

pri ušinjenih brodih, zemlji ničéva nadlega.«³¹

O tem možu ne boš mislil, ka-li, da mu je bilo mar smrti in nevarnosti. In tako je tudi v resnici, Athenci: na kakršno mesto se človek sam postavi, prepričan, da je dobro izbral, ali kamor ga višji namesté, tam treba, da kljubuje sleherni nevarnosti ne glede na smrt ali na karkoli, razen sramote.³²

17. Neodpustno bi bilo potemtakem, Athenci, da sem se jaz pokoril generalom, izbranim mi od vas,³³ **ljudi**, za predstojnike, ko so mi odredili mesto pri Poteidaji, Amphipoli in Deliju, ter sem z drugimi vred vztrajal na odkazani točki in tudi življenje tvegalo — **božjemu** ukazu pa, ki mi vелеva, kolikor sem mogel presoditi, da imam prebiti življenje v iskanju modrosti ter preglabljanju sebe in bližnjega, da bi bil nepokoren in bi iz strahu pred smrtjo ali ne vem kako rečjo še — uskočil iz vrste.

Resnično, to bi bilo neodpustljivo in tu bi me pač po vsej pravici postavili pred poroto zaradi brezboštva, češ, da se ne pokorim oraklju, pa da me je strah smrti, pa da se štejem med modrece, pa sem bedak. Kajti strah pred smrtjo, Athenci moji, je zgolj domišljavost, da si moder, ne da bi bil; saj ne pomeni drugega, ko da si domišljuješ vedeti, česar ne veš. O smrti nikdo ne ve, ali ni nemara izmed vseh dobrosti največja dobrost; in vendar se je svet boji, ko da bi natanko vedel, da je od vseh nesreč najhujše zlo. Kaj bodi to, če ne tista grda, proslula nevednost, ta domišljavost, da veš, česar v resnici ne veš?

Jaz pa se v tem tudi glede tega prašanja razlikujem od večine ljudi, someščani; in če bi res smel trditi, da sem modrejši ko drugi, bi bilo v tem, da si, nič gotovega ne vedoč, kako je v Hadu, tudi ne domišljudem nikakega znanja v teh rečeh. Proti

zakonom ravnati sev   in zopravati bolj  jemu — bodi človeku bodi bogu, to pa vem, da je ničvredno in grdo.

Zato se ne bom razen zlega, ki vem, da je zlo, nikoli ničesar bal, nikoli ničemur ogibal, o čemer ne vem, ali nam ni morebiti v srečo. Recimo n. pr., da me mislite danes oprostiti, ker niste bili ene misli z Anytom,³⁴ ko je izjavil, da me ali vobče ni trebalo devati pod obtožbo, ali pa moram, ko sem   e tu, plačati z glavo, kajti, trdi mo  ,   e jo srečno unesem, p  tlej se bodo šele vaši sinovi oprijemali Sokratovih naukov in se bodo vsi do kraja zmali  ili:   e bi mi vi na to zatrdili: »Sokrates, lej, ne bomo poslušali Anyta, temveč te oprostimo, samo da se ne boš ve   ukvarjal s tistim svojim nesrečnim premozgavanjem in modrovanjem, ako te pa   e kedaj zalotimo, bo po tebi,«   e bi me, pravim, s tem pridr  zkom nameravali oprostiti, bi vam jaz odvrnil: »Veliko je moje spoštovanje do vas, Athenci, ubogal bom pa vendarle rajši boga nego vas in dokler se mi ne utr  a poslednji dihanje in bom   e količkaj pri moči, ne bom nehal izsledovati resnice, ne opominjati vas, ne razsvetljevati; in kogarkoli med vami naletim, vsakomur bom po svojem znanem načinu prigovarjal, rekoč: »Athenec si, meščan največjega, po duševni izobrazbi in moči najodličnejšega mesta, pa te ni sram, da se za bogastvom peha  , kako bi si ga čim več nagrabil, in za slavo in častjo, izprevidnosti in resnice in obla  evanja duše, da bi ti bila čim boljša, pa te ni ne misel, ne briga? In   e bo kdo med vami tajil in zagotavljal, da teh reči ne pozablja zn  emar, ga ne bom kar brez vsega izpustil in   el;³⁵ ne, na rešeto ga bom položil in dobro presejal, pa do dna preizkusil; in   e bom na  el, da navzlic vsemu zatrjevanju ni vrlosti v njem, ga

bom okaral, kako da najdragocenejše reči najnižje ceni, manj vredne pa više.

Tako bom ravnal z mladim in s starim, kogarkoli bom srečal, s tujcem in z domačinom, rajši še z domačimi, ker ste mi bližji po rodu; zakaj — bodite prepričani — bog mi tako velewa. Mislim tudi, da ni bila vam in mestu nikoli naklonjena večja sreča nego ta moja bogu posvečena rabota. Saj je vse moje delovanje le v tem, da vam na svojem neprestanem romanju prigovarjam, starim in mladim, češ, ne skrbite ne za telesni blagor ne za posvetne zaklade bolj in z večjo pažnjo ko za čim globlje oblaževanje svojih duš; kajti — uči moja beseda — ne izvira iz bogastva krepost, temveč iz kreposti bogastvo poleg vseh drugih človeških dobrin v zasebnem in javnem življenju.

Če torej s takim besedovanjem mladce kvarim, potem seveda ne more biti prida; če pa kdo pravi, da kaj drugega učim nego tako, si je nekaj na lepem izmislil. Zato pa bodite uverjeni, someščani: če Anyta poslušate ali ne, če me oprostite ali ne, nikakor ne bom drugače ravnal, pa če bi moral stokrat umreti.

—o—

18. Pokaj le ropotačite, someščani? Pomnite vendar moje prošnje, da ne razgrajajte ob mojih besedah, temveč poslušajte! Zakaj rečem vam, ne boste se kesali, če ostanete lepo mirni. Povedati vam imam namreč še par drugih stvari, ki vas bodo drastile k hrupnim ugovorom; pa nikarte tegá!

Dajte si torej dopovedati: če mene izročite smrti — kdo in kakšen sem, vam kaže moj oris —, boste sebi huje nagódili nego meni. Anti meni ne bo škodoval ne Meletos ne Anytos; kako neki? Saj se ne

more zlagati s svetovnim redom, ka-li, da bi pravični trpel po krivičnem. Usmrti me nemara res lahko, ali izžene, ali oropa državljanstva. Toda to smatra morebiti sam in še kdo z njim za bogve kako nesrečo, jaz pa ne. Meni se zdi mnogo hujše zlo njegovo današnje ravnanje, ko skuša bližnjega po krivici strmoglaviti v smrt.

Zato se jaz danes ne zagovarjam zbog sebe, so-meščani, kakor utegne marsikdo misliti, ampak zaradi vas, da vas očuvam greha nad božjim darom, če nad menoj izrečete obsodbo. Kajti ako mene spravite s sveta, ne boste zlepa našli drugega, da bi kakor jaz — primera zveni morebiti smešno — mesto naviral in drezal, kot bi bilo velik, žlahten konj, ki pa je baš zbog svoje velikosti nagnjen k lenivosti in mu treba torej vzpodbude z ostrogo. Tako je bog, se mi zdi, tudi z menoj naudaril Athenam moža, ki slehernega od vas neutrudljivo drami, opominja in kori, skratka, ki vam ves ljubi dan jaše za tilnikom.

Takega, pravim, ne boste zlahkoma našli, Athenci. Zato mi boste prizanesli, če me hočete poslušati. Sicer pa, kdo ve, ali ne boste kakor človek, ki ga predramiš iz sna, v nejevolji mahnili po meni ter me — Anytu pokorni hlapci — brez premisleka izročili rablju, potem pa preždevali ostalo življenje do konca v topem čemenju, ako vam bog v svoji očetovski brigi ne pošlje drugega budnika.

Da pa je bilo boštvo tisti, ki me je naklonil mestu za dramilca, utegneta posneti iz naslednjega: kar nič namreč ni podobno človeškemu ravnanju, da sem jaz vedno vse osebne interese puščal vnemar in že toliko let mirno gledam, kako se mi kruši gospodarstvo, skrbeč edino za to, da delam vsevdilj za vaš blagor s tem, da se obračam na slehernega kakor oče ali

starejši brat ter ga opominjam, naj si prizadeva gojiti krepost.

Pa ko bi imel vsaj kak dobiček od tega in bi za svoje probujanje dobival plačilo, potem bi bilo moje vbadanje morebiti še umljivo; tako pa sami vidite, da moji tožniki kljub nesramni objesti v vseh ostalih točkah obtožbe le niso mogli zvrhati brezstidnosti s tem, da bi bili iztaknili pričo, češ, da sem kdaj kak vinar vzel ali zahteval učnino; kajti jaz postavim lahko dostojno pričo za resničnost svojih besed; ta priča je — moja revščina.

—o—

19. Toda nemara se vam čudno zdi, kako da se le pri poedincih vbadam in zgolj zasebno krošnjaram s svojimi nasveti, za javen nastop v skupščini in za politično delovanje pa se ne morem odločiti. Vzrok je v neki prikazni, o kateri ste me že prenekaterokrat slišali govoriti. Nekako znamenje je to, božansko, bi rekel, demonsko, ki ga tudi Meletos s porogljivim zavijanjem omenja v svoji obtožnici. To znamenje me spremlja že od mladih nog ter se mi javlja kakor svareč glas, ki me samo odgovarja od kakega namena, prigovarja mi pa nikoli ne. Tako me odvrča n. pr. tudi od politike; in to je zame, se mi zdi, pravi blagoslov božji. Zakaj, bodite uverjeni, so-meščani: če bi se bil jaz pred leti vpregel v politični voz, bi bilo že davno po meni in ne bi bil mogel ne vam ne sebi v ničemer koristiti. Ne zamerite mi, da vam povem resnico: toda ni ga moža, da bi jo srečno izpeljal, če se z odkrito korajžo vam ali kakim drugim skupščini postavi po robu in skuša preprečiti vsakovrstne krivice in nezakonitosti v državi; narobe: vsak resen borec za pravico se mora — če se hoče

količkaj dalje ohraniti — omejevatí zgolj na obče-
vanje s poedincem in zanemarjati vsakršno politično
delo v javnosti.

20. Za te svoje trditve vam hočem navesti tehtnih
dokazov, ne besedi, temveč — čemur dajete vi toliko
važnost — dejstva. Poslušajte torej, kaj se je baš meni
pripetilo, in uverite se, da bi se jaz iz strahu pred
smrtjo nikomur, prav nikomur ne uklonil na škodo
pravici, pa če bi moral zaradi svoje neupogljivosti pri
tej priči poginiti. Stvar, ki vam jo mislim povedati, je
sitna in neprijetna, toda resnična.

Jaz nisem opravljal v državi nikdar nobene druge
službe, someščani, razen državnega svétništva.³⁶
Moj okraj Antiochis je baš takrat vodil posle, ko ste
hoteli vi desetorico generalov kar povprek obsoditi,
ker so bili v bitki opustili rešitev brodolomnikov,
čisto nezakonit postopek, kot ste kesneje izprevideli.
Tedaj sem se vam jaz edini vseh pritanov uprl, da
nikarte proti postavi, in čeprav so kolovodje v svoji
gorečnosti klicali nadme policijo in zapor ter ste jim
vi hrupno pritrjevali, sem vendarle mislil, da moram
v soglasju z zakonom in pravico rajši vsem nevar-
nostim kljubovati, nego iz strahu pred ječo ali smrtjo
pritegniti vašim nezakonitim sklepom. To se je
zgodilo v onih časih, ko je imela država še demo-
kratski ustav.

Ko pa je prišla h krmilu oligarška vlada, so me
poklicali gospodje iz tridesetorice samopetega na
rotovž pa so nam ukazali, naj jim pripeljemo s Sala-
mine ondotnega domačina Leonta,³⁷ da bi ga usmrtili;
podobna naročila so ti poštenjaki tudi mnogim drugim
radi oprtavali, da bi si nabrali kar največ sokrivcev.
Takrat sem jaz — ne z besedo, z dejanjem — do-
kazal, da mi je, po domače rečeno, figo za smrt,

ampak baš narobe, da mi je edina skrb, kako se mi je očuvati sleherne krivice in greha. Zakaj mene niti ta strahovlada z vsem svojim nasilstvom ni mogla oplašiti, da bi bil storil krivico; kaj še! Ko smo prišli z rotovža in so moji štirje tovariši res krenili proti Salaminí po Leonta, sem jo mahníl jaz naravnost domov. Kdo vé, ali bi ne bil tega koraka plačal z glavo, če bi ne bilo onemu gospostvu čez noč odklenkalo. Resničnost tega dogodka vam bo potrdila cela vrsta prič.

21. Ali potemtakem mislite, da bi bil zdržal toliko let, če bi se bil posvetil državništvu, pa bi bil pri tem, kot gre poštenjaku, podpiral vselej pravično stvar in bi bil edino v tem, kakor treba, videl svojo najvišjo nalogo? Naopak, dragi someščani. A tudi nikomur drugemu bi se ne godilo bolje.

O meni bo svet imel vtis, da sem bil vse življenje enak, bodi že o priliki svojega javnega delovanja, če ga je sploh kaj bilo, bodi v zasebnih zadevah: nikoli nisem nikomur popustil niti za las na škodo pravici; pri tem pa ne mislim samo na bližnjega vobče, ampak tudi na vse one, ki jih označujejo moji obrekovavci za moje učence.³⁸ Jaz nisem bil nikoli nikomur učitelj. Pač pa se nisem v izvrševanju svojega poslanstva nikdar nikomur zapenjal, ne mlademu ne staremu, če me je želel poslušati v razgovoru; tudi ne privoljujem v tako kramljanje le za plačilo, drugače pa ne; narobe: bodi bogat, bodi revež, vsakomur se dajem izpraševati, vsakdo lahko odgovarja, če hoče, in posluša, kaj pravim jaz. A postane li kdo od teh izpraševavcev vrl mož ali ne, za to vendar po pravici nisem **jaz** odgovoren, ka-li; saj nisem v tem pogledu nikdar nikomur nikakega pouka ne obljubil ne dal. Če pa kdo trdi, da se je kdaj česa od mene na

samem naučil ali slišal, česar bi ne bili čuli tudi vsi ostali, bodite uverjeni, da ne govori resnice.

22. Toda kako neki to, da nekateri z menoj že tako dolgo in radi občujejo? Slišali ste že, Athenci; povedal sem vam vse po pravici: ker radi poslušajo predrzovanje takih, ki si domišljujejo, da so modri, pa niso; in res, stvar ni tako nezabavna. Meni pa je ta naloga, kot rečeno, naložena od boga po orakljih, sanjah in vseh mogočih znamenjih, po kakršnih se človeku vobče očituje božja volja.

To, someščani, je prav tako res, kakor lahko dokazati. Kajti če jaz v resnici mladih ljudi ene pohujšujem, druge pa sem že, bi moral vendar ta ali oni starejših, čim so v zrelejših letih spoznali, da sem jih v mladosti nekoč s kvarnim nasvetom speljal v zlo, nastopiti denès ali sam le-tu proti meni in me za povračilo obtožiti, ali pa bi, če se že sami ne mogó odločiti, vsaj kdo njih domačih mislil na to, oče ali brat ali kdo drug iz sorodstva, ako sem res komu od njihove svojte prizadel kaj hudega. In res jih vidim lepo vrsto tukaj: tako n. pr. Kritona, ki je moj vrstnik in ožji rojak, oče Kritobula tamle; dalje, vidim, je Sphečan, Lysanias tu, Aischinov oče; pa Kephizan Antiphon, lej, Epigonov otèc. In še drugi, ki so njih bratje po orisanem načinu občevali z menoj, Theozotidov Nikostratos, Theodotov brat — in sicer je Theodotos že mrtev, tako da ni mogel na brata vplivati meni v prilog — ter Demodokov Paralos, čigar brat je bil Theages; tu je tudi Aristonov Adeimantos in njegov brat, naš Platon tule, pa Aiantodoros, ki ima brata — evo ga — Apollodora.³⁹

Našel bi vam lahko še rešto drugih, od katerih bi bil moral Meletos vsaj tega ali onega v svojem govoru navesti za pričo. Sicer pa — če je poprej po-

zabil, lahko popravi zamudo; jaz mu rade volje odstopim par minut, pa naj navede svoje podatke, če jih ima.

Toda stvar je baš narobe, someščani; naši boste, da so vsi pripravljeni pomagati meni, svojemu pohujševavcu, škodljivcu njih sorodnikom, kakor pravi Meletos in Anytos. Pohujšanci sami bi na vse zadnje morebiti imeli vzrok, potegovati se zame; toda nezapeljani, možje zrelih let, sorodniki le-onih, kakšen razlog imajo pa ti, da so na moji strani, če ne pravičnega in pristojnega, da vedo: Meletos laže, jaz pa govorim resnico?

—o—

23. Pa bodi dovolj, možje!

To je približno, kar imam navesti v svoj zagovor, čeprav bi se dalo povedati nemara še kaj več temu podobnega. Tu utegne morebiti marsikoga med vami obiti zlovolja, ako se spomni sebe, kako je kot obtoženec v kaki mnogo laglji pravdi nego je moja s čebri solzá moledoval in prosjačil pri sodnikih, kako je celo otroke pritiral pred sod, da bi vzbudil čim več usmiljenega sočutja, in krdelo drugih sorodnikov in prijateljev, v tem ko jaz vsa ta jokava sredstva preziram, čeprav očitvidno tičim v preteto nevarni zagati. Kdo ve, ali se ne budi v marsikom ob teh spominih zbog užaljenega samoljubja razdraženost proti meni in ali se ne bo, baš zategadelj ogorčen, pri glasovanju dal zapeljati jezi? Če je kdo take misli med vami — jaz sicer ne verujem tega, pa recimo, da je —, bi mu po mojem mnenju pristojalo, da mu tole odvrnem:

Tudi jaz, prijatelj, imam nekaj žlahti podobnega; tudi jaz ne izhajam — Homerjeva beseda velja i zame — niti od hrasta ne, niti od skale,⁴⁰

temveč od ljudi; zato imam tudi svojto in sinove, someščani, tri, enega že mladca, dva še otroka.⁴¹ In vendar nisem dal nobenega pripeljati sem, da bi si nanje kažoč izprosil oprostilno sodbo pri vas.

A kako, da ne storim nič takega? Ne iz prevzetnega samočutja ali iz preziranja do vas, someščani; nikakor; temveč ker mislim, da bi tako početje, ne glede na to, ali zrem smrti s prezirom v oči ali ne — kajti to je drugo prašanje —, da bi tako početje, pravim, že glede na dobri sloves ne bilo dostojno ne mene, ne vas, ne cele očine, posebno v mojih letih in ob imenu, ki ga nosim, pa bodi že upravičeno ali po krivici; vsekakor se je ukoreninilo mnenje, da je Sokrates večini za par toček naprej. Če se torej taki med vami, ki so na glasu zbog odlične modrosti ali hrabrosti ali zbog kakršne si bodi druge kreposti, tako ponašajo, tāk je to kratkomalo sramota. In res sem neke kratki videl, kako so ljudje izbornega slovesa pred sodniki uganjali čudne reči, kakor bi mislili, da bodo izročeni bogve kakim strahotam, če bi morali umreti; prav ko da bi imeli nesmrtnost zagotovljeno, če bi jih vi ne obsodili na smrt. Taki ljudje nakopavajo po moji misli očini sramoto, tako da si tudi tujec lahko natihoma misli: »Lej jih no, athenskih odličnjakov, ki jim dajejo someščani prednost pred seboj ob volitvah v oblasti in pri podeljevanju drugih odlikovanj, pa se nič ne ločijo od žensk.«

Takega ravnanja torej, someščani, si mi, ki v svetu kaj veljamo, ne moremo dovoljevati, vi pa ne dopuščati, če ga zagrešimo; nasprotno: pokazati morate, da doleti pri vas obsodba rajši cmeravca, ki uprizarja pred vami take solzive komedije in spravlja mesto v zasmeh, nego obtoženca, ki se vede mirno in dostojno.

24. Pa tudi ne glede na dober glas, someščani, po mojih mislih se že s pravnim stališčem samim ne sklada, če obdelava kdo sodnika za milost in se ima le solzam zahvaliti, da se izmuzne obsodbi, namesto stvarnim, prepričljivim razlogom. Kajti sodnik ni postavljen, da bi po naklonjenosti rezal kruh pravice, ampak da nepristransko presoja stvarni položaj. Pa tudi s službeno prisego se ni zarekel, da bo po mili volji izkazoval naklonjenost, temveč da bo sodil natančno po zakonih. Zato pa ne smemo ne mi vas navajati kršenja sodniške prisege, a tudi sami se ne smete; zakaj oboji bi bili krivi brezboštva. Ne pričakujte torej, someščani, od mene ravnanja, ki ga ne smatram ne za pošteno, ne za pravično, ne za bogovšečno, posebno ko me dolži Meletos — bodi bogu potoženo — vrh vsega tudi brezverstva. Kajti pribito je: če bi vas s slepilnimi tiradami izneveril vaši prisegi in z moledovanjem prisilil na svojo stran, potem bi vam res izpodkopaval vero v bitnost bogov, potem bi s svojim zagovorom po pravici samega sebe dolžil, da sem očiten grešnik in nevernik. A tega me bog očuvaj! Zakaj jaz verujem, someščani moji, verujem tako trdno kakor ne eden mojih tožnikov in tako prepuščam božanstvu in vam, da izrečete o meni, kakor bo najbolje zame in za vas.

B.

25. Da ne čutim zbog vaše obsodbe nikake nejevolje v srcu, someščani, ima poleg drugega svoj vzrok posebno v tem, ker me stvar ni zadela nepričakovano; nikakor; mnogo bolj se čudim številčnemu razmerju obojestranskih glasov. Nikoli ne bi bil mislil,

da pojde za tako neznatno razliko, temveč za dosti večjo. Tako pa vidim, da bi bil oproščen, če bi bilo padlo le trideset glasov drugače.⁴² Sicer pa — napram Meletu sem — rekel bi — tudi tako oproščen, a ne samo to, temveč vsakomur je jasno, da bi mož zapadel celo globi tisoč draham, če bi ne bila nastopila Anytos in Lykon kot sotožnika; zakaj sam bi ne bil dosegel niti petine glasov.⁴³

26. Mož mi torej predlaga smrtno kazen. Prav; a jaz? Kakšen bo pa moj predlog, someščani? Jasno, da po zaslugi, jelite? Kako torej? Kakšno kazen oziroma globo sem zaslužil za to, kar sem si bil vtepel v glavo, da si svoj živi dan nisem privoščil minute pokoja, ampak da sem v nasprotju z običnim svetom zanemarjal lov za dobičkom, gospodarstvo, generalsko in govorniško kariero, drugo uradno delovanje, skrivne družbe in politične razprtije, kakršne poraja javno življenje, ker sem se imel za preveč poštenjaka, da bi bil mogel odnesti živo glavo, če bi se bil spustil v politični vrvež, da sem torej brez brige za vse to zavrzel pot, po kateri bi ne bil mogel ne vam ne sebi kaj prida koristiti, in si izbral drugo stezó, na kateri sem se osebno obračal do vsakega poedinca, da bi mu izkazal po moji misli najvišjo dobroto, skušajoč slehernega prepričati, da ravna krivo, če se za svoj imetek bolj briga nego zase in za čim večji pouspeh svoje npravne in duševne izobrazbe ali če mu je do državnih poslov več nego do države same, ter da mora na isti način ravnati tudi v vseh drugih stvareh? Kaj torej zaslužim, da me doleti za to moje prepričanje? Vsekakor kaj dobrega, someščani, če že treba predloga, ki se bo v resnici skladal z zaslugó, in sicer tako dobrega, da bo prikladno mojim razmeram.

A kaj je primerno siromaku dobrotniku, ki mu treba mirnega in brezskrbnega življenja, da more živeti vaši izpodbudi? Ne poznam stvari, someščani, da bi se takemu možu bolj spodobila nego prehrana v pritaneju,⁴⁴ vse bolj, nego če kdo od vaših someščanov zмага v olimpijskih tekmah, bodi že z ježo, bodi z dvo- ali četverovprego. Zakaj ti zmagovavci vas le dozdevno osrečujejo, jaz pa resnično; in njim ne treba oskrbe, meni pa.

Če naj torej stavim predlog po zaslugi, tako da bo v skladu z upravičenostjo, tak si predlagam prehrano v pritaneju.

27. Nemara se vam bo zdel moj predlog prav tako samohvalen kakor prej moje besede o tarnanju in cmerjenju za milost. Toda o oholosti tu ni govora; stvar je marveč takole:

Jaz sem prepričan, da namenoma nikomur ne storim krivice; vas seve o tem ne preverim, kajti prekratko je bil odmerjen čas našemu razgovoru.⁴⁵ Če bi namreč tudi pri vas veljala določba kakor drugod, da sodnih razprav o življenju in smrti ne gre končevati v enem, temuč v več dneh,⁴⁶ potem bi bili nemara tudi vi prepričani; tako pa se ni mogoče v kratkem času oprati težkih klevet. Ker sem torej uverjen, da ne delam nikomur krivice, mi niti na misel ne pride, da bi samemu sebi prizadeval zlo in proti samemu sebi izjavljaj, da zaslužim kazen, in da bi po samem sebi mlatil s kakim tozadevnim predlogom. Kakšen strah⁴⁷ bi me neki mogel k temu prisiliti? Mar to, da me utegne zadeti kazen, ki jo predlaga Meletos, ko o njej, kakor rečeno, ne vem niti, ali je dobro, niti, ali je zlo? In namestu tega naj bi si volil nekaj, o čemer gotovo vem, da je nesreča? Kajti kaj naj bi predlagal? Ječo? Kam bi z življenjem v zaporu, kjer

bi ne bil drugega kot suženj vsakokratni jetniški upravi (enajstorice)?⁴⁸ Ali mar denarno globo in da bi sedel, dokler ne bi plačal? To je zame isto kot prejšnje; saj nimam sredstev, da bi odplačeval. Kaj pa, ali naj predlagam izgon? Temu predlogu namreč bi vi bržda pritegnili. To bi me pač navdajala neukrotna radoživost, če bi bil tako naiven, da ne bi si znal na prstih izračuniti: že vam, mojim r o j a k o m, je bilo moje nehanje in govorjenje neznosno; bilo vam je čimdalje bolj zoprno in spotikljivo, tako da se ga skušate zdaj otresti — a t u j c i naj se mu z lahkoto privadijo? Iz te moke ne bo kruha, Athenci. Lepo življenje bi bilo to, v mojih letih po tujini životariti pa s culo oprtiv romati iz kraja v kraj, ker bi me nikjer ne trpeli. Sicer sem prepričan: kamorkoli pridem, povsod me bo mladina rada poslušala, prav kakor tu; toda če jih bom odklanjal, me bodo, pridobivši si starejše, sami preganjali, če pa jim ne bom branil svoje družbe, me bodo pač njih očetje in sorodniki potirali zbog njih.

28. Morebiti poreče kdo: »Kaj pa, ko bi molčal, Sokrates, in lepo miroval, ali bi tako ne mogel živeti v izgnanstvu?« To je baš tista točka, ki mi jo vam je najtežje prepričljivo obrazložiti. Ako namreč rečem, da bi to ne bilo drugega, ko zoprvanje bogu in da mi zato ni mogoče mirovati, mi ne boste verjeli, češ, da se pretvarjam; če pa odvrnem, da je za človeka najvišja sreča razgovarjati se dan za dnem o kreposti in drugih prašanjih, o katerih me slišite govoriti ter samega sebe in druge preizkuševati, in da življenje brez preglabljanja ni vredno, da ga živiš — mi boste pa še manj verjeli. A vendar je tako, kakor vam pravim, someščani, samo prepričati vas je križ.

Pa še nekaj: jaz nimam navade samemu sebi prisojati kaj hudega. Zato pa, če bi imel kaj pod palcem, bi si predlagal globo, kakršno bi lahko plačal; kajti s tem bi se ne čutil oškodovanega. Tako pa sem brez premoženja, razen če bi svoj zahtevo omejili na tisto malo, kar bi mi bilo moči utrpeti: eno srebrno mino bi nemara še zmogel, ka-li. Toliko tudi ponudim. A glejte, someščani, Platon tule in Kriton in Kritobulos pa Apollodoros mi prigovarjajo, naj predlagam trideset min; pravijo, da oni prevzemó jamstvo. Bodi torej; toliko predlagam, ti možje pa vam bodo za vsoto zanesljivi poroki.

C.

29. Zbog bore kratke dobe (ki bi jo jaz še lahko živel), someščani, si boste naprtili žalosten sloves in s hudimi očitanji vas bodo obsipavali zasramljivi protivniki našega mesta, češ, da ste umorili Sokrata, modrega moža; da, modrega me bodo nazivali, čeprav nisem, vsi, ki vas bodo hoteli sramotiti. Ko bi bili vsaj še malce potrpežljivi, pa bi se vam bila želja izpolnila sama po sebi; saj vidite, kako daleč so me privedla življenja leta, da stojim grobu že tik pred vrati.

Te besede pa ne veljajo vam vsem, ampak samo tistim, ki so glasovali za mojo smrt. Na isti naslov gre tudi naslednje:

Morebiti mislite, someščani, da je bil vzrok moji obsodbi pomanjkanje besedne gibkosti, s kakršno bi vas bil lahko prepričal, če bi bil mislil, da treba poslati v boj vsa sredstva govora in dejanj, samo da bi si priboril oprostitev. A grdo se varate! Res je bilo pomanjkanje, kar mi je prineslo ob-

sodbo, pa ne besedi, temveč drzke brezobraznosti in volje, da bi vam natrpaval ušesa z laskavimi čenčami, ki bi vam seve najbolj godile: cmeriti bi se bil moral in javkati ter se še drugače pačiti z besedo in dejanjem, mene nevrednim, kot trdim jaz, česar pa ste od drugih kajpak vajeni. Toda kakor sem bil že poprej te misli, da si v odpravo nevarnosti ne smem dovoliti ničesar brezčastnega, tako mi tudi zdaj ni žal, da sem se v tem smislu zagovarjal; narobe, mnogo ljubše mi je, da sem po tej svoji obrambi zapisan smrti, nego da bi si bil po o n e m načinu kupil življenje. Zakaj niti pred sodom niti v vojni se ne zлага s častjo — bodi da sem jaz prizadet, bodi kdo drugi —, da bi se poskušal po vsaki ceni izogniti smrti. Tudi v bitkah se namreč neredko pokaže, da marsikdo lahko uteče pogibeli, če vrže n. pr. orožje od sebe ali če prosi preganjavce milosti. In tako je še vse polno drugih sredstev v vsake vrste nevarnosti; skratka, smrti uteči ni težavno, če ima kdo kožo trdo dovolj, da ga ni sram brezčastne besede ali dejanja.

Ne, smrti uiti ni umetnost, someščani; ali mnogo težje ubegneš malopridnosti; zakaj ta ima urnejše noge mimo smrti. Tako je tudi mene, počasnega starca, ujelo denès počasnejše — smrt, moje tožnike pa, spretne in urne, kakor so, urnejše — malopridnost. In tako zapuščam zdaj pozorišče — jaz po vašem izreku kriv smrti, le-ti po sodbi resnice krivi podlosti in nepravde; in jaz pustim razsodbi veljavnost, kakor jo puste tudi ti. Kajti kdo ve: anti je brzda moralo tako priti in jaz mislim, da je dobro tako.

30. H koncu bi rad še malo povedeževal, in sicer vam, obsodniki moji. Kajti že sem v položaju, v kakršnem ljudje najrajši prorokujejo, kadar namreč stoje pedenj pred grobom.⁴⁹ Tako vam torej oznamim,

možje, ki ste izrekli smrt nad menoj: prècej po moji smrti bo prišla kazen nad vas, mnogo trša, bogme, nego je ta, s katero ste vi mene obsodili v smrt. Kajti danes ste storili to v blodni misli, da vam ne bo treba dajati računov o svojem življenju; a zgodilo se vam bo prav narobe, vam pravim. Število onih, ki bodo terjali obračun od vas, bo še večje; dosihmal sem jih jaz zadrževal, pa jih vi niste opazili. In čim mlajši so, tem nevarnejši vam bodo in tem hujša bo vaša nejevolja. Zakaj če mislite, da boste s smrtnimi obsodbami udušili glasno očitaneje proti svojemu nečednemu življenju, se varate. Tako otresanje vobče ni ne lahko mogoče ne pošteno; najlepše in najlažje sredstvo je to, da bližnjemu ne mečeš polen pod nogé, pač pa v samem sebi pospešuješ npravstveni napredek.

To sem vam imel prorokovati, obsodniki moji, in s tem se ločim od vas.

—o—

31. Z možmi pa, ki so glasovali za mojo oprostitutev, bi se rad še malo porazgovoril o današnjem dogodku, dokler so gospoda oblastniki še v poslu⁵⁰ in mi še ne treba oditi na skorajšnje mrtvišče. Torej potrpite še toliko, možje; saj nam nič ne ovira razgovora, dokler še utegnemo. Moji prijatelji ste in zato vam hočem razložiti pravi pomen mojega današnjega pripetka.

Zgodilo se mi je namreč nekaj zelo čudnega, sodniki⁵¹ — vas lahko po pravici imenujem s tem imenom. Moj obični proroški glas, tisti demonski, se mi je zadnje dni prav pogosto oglašal; svaril me je pri pravih malenkostih, če sem imel kaj nápak storiti. Pravkar pa me je, kot sami vidite, doletelo, kar utegne kdo smatrati za najhujšo nesrečo in za kar

tudi v resnici splošno velja. Ali danes mi to božje znamenje ni zoprvalo, ne ko sem šel davi zdoma, ne ko sem stopal sem gori proti sodišču, ne nikjer v mojem govoru, če sem hotel káko reči, čeprav mi je druge kratí včasih kar sredi stavka prestriglo besedo. Danes pa me med vso razpravo ni ne enkrat ustavilo, ne pri dejanju ne pri besedi.⁵² Kako si to razlagam? Povem vam, kako: kar se mi je pripetilo, je, kakor vse kaže, sreča zame in ni mogoče, da bi bili v pravici, če verujemo, da je smrt zlo. Tehten dokaz imam za to trditev: kajti ne more biti, da bi se mi obični svarivec ne bil uprl, če bi moja namera ne bila srečna.

32. Pa tudi z naslednjega vidika si lahko jasno predočimo upravičenost nade, da pomeni smrt le srečo.

Mrtvemu biti je lahko dvoje: ali neke vrste nebivanje, tako da nima mrtvi o ničemer nikakega občuta, ali pa, kakor pravi narodna govorica, nekaka presaditev in preselitev duše odtod na kak drug kraj. Vzemimo prvi slučaj, ko ni več govora o občutu, temveč o neke vrste snu, tako globokem, da se spečemu niti sanja ne prikaže: kolik prečudežen dobiček bi bila potemtakem smrt! Kajti jaz mislim, če bi moral kdo izbrati noč, ki mu je prinesla trden spanec brez sna, pa primerjati z njo ostale noči in dneve svojega življenja ter izjaviti, koliko dni in noči je prebil srečnejše mimo te, bi, kaj pravim preprost zemljak, sam perziški šah bržda našel, da je take v primeri z drugimi dnevi in nočmi kaj lahko prešteti. Če je torej smrt kaj takega, jo imenujem dobiček; zakaj potemtakem se vsa večnost ne zdi drugega nego ena sama taka noč. Če pa je smrt takorekoč neke vrste izselitev s tega kraja na drugega in če je res,

kar si narod pripoveduje, da bivajo vsi pokojniki zbrani le-tam, kaj bi moglo biti mimo tega večja sreča, sodniki? Kajti če najde kdo ob svojem prihodu v Hades — rešen takih-le kadijev — prave sodnike, ki tam doli, kakor čujemo, **tudi** sodijo, Minos, Rada-manthys, Aíakos, Triptolemos⁵³ in drugi herojev, ki so pravično živeli na tem svetu, mar bi bila taka prememba bivališča kaj slabega? Ali občevanje z Orphejem, Musajem pa s Hesiodom in Homerjem, koliko bi dal za to marsikdo med vami, kaj? Jaz vsaj bi rade volje ne le enkrat umrl, če je to res. Da, zame bi imelo prebivanje tam doli še prav poseben čar; kajti srečal bi se s Palamedom,⁵⁴ z Aiantom Telamonovim in če je še kdo drug starih junakov umrl zbog krivične obsodbe, pa bi meril svojo usodo ob njihovi; resnično, stvar bi ne bila brez mičnosti. In kar je glavno: videti svojo življensko nalogo tudi tam doli, prav kakor na tem svetu, v preizkuševanju in premotrivanju, kdo med njimi je resnično moder, kdo se samo zdi, ne da bi res bil. Kaj bi pač človek dal, sodniki moji, da bi mogel dobiti na pretres voditelja velike armade pred Trojo ali Odysseja ali Sisyp⁵⁵ ali jezero drugih, ki bi jih lahko imenoval, mož in žená! Kolika neslišana sreča, družiti se z njimi in razgovarjati pa jih prebirati! In pa — eno je pri tem gotovo: glav tam doli zbog takega razgovarjanja ne odbijajo. No in kakor v drugih ozirih, so oni le-tam tudi v tem srečnejši od zemljanov, da so za vse večne čase neumrljivi, če smemo verjeti narodnemu izročilu, kajpak.

33. Pa tudi vi, sodniki moji, treba, da zrete smrti z zaupanjem v oči in da e n o priznate za neomajno resnico, namreč načelo, da za pravičnega ni zla ne v življenju ne v smrti ter da bogovi njegovih zadev

nikoli ne puščajo znémar. Tako tudi moja usoda ni zgolj igra slepega slučaja; ne, prepričan sem, da je (bilo) bolje zame že sedaj umreti ter znebiti se vseh zoprnosti in nadlog. Zato me pa tudi notranji glas ni danes nič posvaril in jaz ne čutim do svojih tožnikov in obsodnikov nikake posebne nejevolje; seveda njih tožbe in sodbe ni vodil pravkar omenjeni razlog, temveč namen, da bi mi prizadeli bolečino; in to je, da zaslužijo grajo.

Toda eno prošnjo imam še do njih:

Kadar moji sinovi dorastejo, jim vračujte, možje, pa jih mučite na isti način, kakor sem jaz vas mučil, če boste videli, da jih je bogastva in drugih ničemurnosti bolj skrb nego kreposti. In če si bodo domišljevali vednost o stvareh, ki o njih nimajo pojma, ne prizanašajte jim graje, kakor je ne prizanašam jaz vam, in pokarajte jih, da ne gre njihovo stremljenje za tem, kar treba, in da mislijo, bogve kaj so, pa so piškav oreh. Če boste tako ravnali, mi bo izkazana pravica od vas, meni in mojim sinovom.

Ali prišla je ura, ko treba, da gremo, jaz v smrt, vi v življenje. Toda kdo od obojih gre boljšemu na-proti, je vsakómur prikrito razen

BOGU.

Prípomnje.

A.

- ¹ Sokrates ne oğovarja sodnikov z običnim »o ándres díkastai«, temveč kar splošno z »o ándres Athenaíoi«; obični nagovor rabi šele v zadnjem govoru, ko govori tistim porotnikom, ki so glasovali za njegovo oprostitev. Iz splošnega nagovora zveni precej prezirljivosti — megalēgoria —, s katero hoče toženi označiti, da sodnikom pravzaprav ne priznava pravice, da bi ga sodili; narobe: sam se smatra takorekoč za sodnika nad njimi. In res zagovor ne zveni kot obramba, ampak kot ostra obtožnica proti sodnikom in Athencem vobče. Da je ta prezirljivi ton porotnike bodel, ni čuda in neuspeh zagovora je razumljiv.
- ² Bankirji so imeli svoje lokale na trgu, kjer se je vršil seveda ves dnevni promet in kjer so se ves dan shajali najrazličnejši lahkokruhci na razgovor.
- ³ Da imenuje samo Anyta brez obeh tovarišev kot tožnika, dokazuje, da je imel A. v procesu glavno vlogo.
- ⁴ Doslovno: šibkejšo stvar napraviti jačjo. Ta Protagorov izrek (gl. str. 22) ni bil le geslo sofistiki; prisvojili so si ga tudi odvetniki, katerim je služil v sodni praksi za temelj celemu arsenalu bolj ali manj dvomljivih lesti in prevar.
- ⁵ Izvirnik: erēmen kategoreîn = tožiti, ne da bi bil toženi prisoten pri razpravi; v takih slučajih je prišlo do sodbe »in contumaciam« (gl. str. 52).
- ⁶ V mislih ima predvsem Aristophanove »Oblake«; pa tudi Kratinos, Ameipsias in Eupolis mu niso prizanašali v svojih glumah (gl. str. 40).
- ⁷ Sokrates se ni sam nikoli bavil s proučevanjem prirodnih prikazni, pač pa je v mlajših letih mnogo čital dela prirodnih filozofov. To izpričuje n. pr. Xenophon, Memor. I, 6, 14. Toda bil je očitvidno oster nasprotnik te vrste znanosti, kajti — — — — — tús frontízontas tús toiaúta moráí-nontas apedeíknyen. Zato je bilo nesmiselno, da so ga smatrali za pristaša prirodne filozofije.

- ⁸ Aristophanes predstavlja karikiranega Sokrata v visečem košu. Na Strepsiadovo prašanje, kaj počenja, odvrne Sokrates: »Po zraku hodim in o solncu premišlujem.« Izvirnikov »periphronô« pa pomeni dvoje: premišljati o čem in ne ozirati se na kaj. Sokrates meni prvo, Strepsiades razume drugo, ko da bi Sokrates rekel: »Po zraku hodim in Heliju osle kažem.«
- ⁹ Glej str. 19 sl.
- ¹⁰ Euenos, ki ga Platon tudi drugod parkrat z rahlo ironijo omenja kot iznajdljivo glavo in pesnika.
- ¹¹ Kallias, znan athenski bogataš, gostoljuben do razsipnosti, čigar hiši bi se bilo lahko reklo »Hotel pri sofistu«; kajti pri njem so se shajali sofisti in so mu pomagali tratiti imetje. Mož je obubožal in umrl v siromašnih razmerah. Najbolj znan je iz Platonovega dialoga »Protagoras«, kjer ima kot ljubezniv in razkošen gostitelj zbrane krog sebe najslavitejših sofistov.
- ¹² Iz skromnega honorarja je razvidno, da ni mogel biti na bogve kakem glasu. Gorgias n. pr. in drugi so zahtevali za kurz težke tisočake. Mina (mnâ) $\frac{1}{60}$ talenta (tálanon), po našem 90 K predvojne vrednosti. *Talent torej 5400 K - Protagoras 100 min*
- ¹³ Apollon.
- ¹⁴ Navdušen častivec Sokratov, znana prikazen v Athenah. Njegova dolga, suha postava, bledoličnost, strastno razburljivi temperament, vse to je dajalo komediji hvaležno snov. Govoril je s tenkim glaskom, radi česar so ga nazivali netopirja. Na prvi pogled bi človek rekel, da Sokrates ne ravna posebno previdno, ko se sklicuje na tega, radi omenjene razvpitosti nekoliko nevarnega prijatelja. Toda demos — suvereni narod, čigar zastopniki so sodniki, ima dovolj vzroka, da mu je hvaležen zbog njegovega demokratskega mišljenja v kritičnih mescih oligarhije po padcu Athen 404 pr. Kr.
- ¹⁵ Chairekrates; gl. Xen. Mem. II, 3, 1.
- ¹⁶ Sokrates se rad zaklinja tako, da »ne imenuje po nemarnem božjega imena«. Rotitev že precej močno cika na smešno plat; tudi komedija jo je rada rabila.
- ¹⁷ Očitna ironija; kljub vsemu Sokratovemu prizadevanju, da bi orakelj ovrgel, ostane ta končno le v pravici. »Junačenje po svetu« meri na potovanja in dela Heraklova.
- ¹⁸ Po Xenoph. Oikonom. 2, 3, pravi Sokrates, da bi mu — če bi dobil dobrega kupca — celo imetje s hišo vred vrglo kakih 5 min = 450 K.

- ¹⁹ Izvirnikov izraz »daimónia« je »izpreminjasta« beseda, ki ima kot substantiviran adjektiv lahko dvojen pomen: das Götterwesen = Göttertum ali die Götterwesen = Götter. Jaz sem se v prevodu naslonil na Apelta; »demonstvo« odgovarja približno obojnemu pomenu, kakor n. pr. plemstvo — Adelstand — Adelige.
- ²⁰ Tudi v a m, namreč: da vam bo jasno kakor je m e n i.
- ²¹ Toženi je imel pravico, med razpravo staviti tožniku prашanja, in ta je bil dolžan odgovarjati; (gl. str. 52).
- ²² Jako spretna in očitna indukcija, ki privede do tega, da zmeče Meletos celokupno athenško meščanstvo skupaj v en koš in ga postavi nasproti e n e m u Sokratu. S tem dobi ta priliko za drugo indukcijo, ki neizpodbitno dokaže nasprotniku vso opuhlost in nevzdržnost njegovega stališča.
- ²³ Če bi bilo namreč res, kar pravi Meletos, bi bilo tu označeno razmerje posledica Meletove trditve.
- ²⁴ To trditev zavrne in ovrže Sokrates v naslednjem z vso odločnostjo. Pač pa molče preide očitke obtožbe glede vere v državna božanstva. Sploh je to mesto v vsem razgovoru najšibkejše in Sokrates to sam čuti, ker vé, da se njegov verski nazor res razlikuje od običnega. Zato porabi majhno dialektično lest, izvabi Meletu s pomočjo izpreminjivosti besede »daimonia« trditev, da je (Sokrates) ateist, čeprav v obtožnici ni govora o tem, ter ga privede ad absurdum. Meletos seve v slepi gorečnosti ne opazi pastí, drugače bi gotovo ostal točno pri besedilu obtožnice, da uvaja S. le nova daimonia, s čimer pa seveda še ni rečeno, da je ateist. Tožnikova nerodnost torej pripomore Sokratu do tega, da srečno zdrkne prek kočljive točke. Apeltov argument (v n. d. str. 9), da se Sokratu ne zdi potrebno spuščati se v pretresanje očitka samega, češ, ker se že v svojem razmerju do delphskega Apollona kaže dobrega vernika in je tudi sicer v Athenah znano, kako vestno izpolnjuje vse obredne dolžnosti, se mi zdi šibák. Kajti čeprav so poročila o Sokratovem izpolnjevanju uradnih verskih dolžnosti zanesljiva, je vendar evidentno zame, da je imel Sokrates vsekakor o veri sami in o kultu in obrednih ceremonijah drugačno naziranje nego masa, da je bilo to inteligentnejšim glavam bodisi znano, bodisi polzavestno občuteno, da je imel Meletos brez dvoma vsaj nekaj tozadevnega gradiva pripravljenega, da ga je pa Sokrates s svojim presenetljivim okretom prehvapil in mu takorekoč izvil orožje iz rok, ko

ga je pred sodniki osmešil, da ni mogel več ne naprej ne nazaj. Vtis imam, da se je Sokrates skrbno ogibal globljemu razmotrivanju tega prašanja, ker bi bil očitek težko ovrgel že zbog svoje fanatične resnicoljubnosti, in da je baš zato speljal Meleta na stranpotico, ker mu je bilo v tej točki stvarno razpravljanje neljubo. Morebiti mi kdo oporeče, da to že zategadelj ni verjetno, ker kaže ves zagovor s svojim samozavestnim tonom, da Sokratu ni bilo do tega, ali bo oproščen ali obsojen, oziroma da je takorekoč nalašč izzival obsodbo, vsled česar mu je moralo biti vseeno, ali mu dokažejo brezboštvo v smislu zakona ali ne, če je bil le sam prepričan, da ni kriv. Temu se da ugovarjati. Res bere Sokrates Athencem hude levite in jih mestoma preteto trdo prijemlje, pa ne, ker sili v smrt, temveč da bi pripomogel resnici do zmage. On ne zaničuje življenja; rad živi, seveda le, če sme še dalje opravljati svoj poklic preizkuševanja ljudi in iskanja resnice. Za to ceno je pripravljen celo na kompromis; dasi nedolžen, vendar ponudi 2700 K globe, če ga izpuste, in tvega s tem za bodočnost posredno celo očitek krivde, češ, nekaj bo pa na obtožbi vendarle resnice, drugače ne bi predlagal denarne kazni. To mi je zadosten razlog, ki mi priča, da Sokrates baš v tej najbolj nevarni točki ni hotel dražiti sodnikov; v verskih stvareh Athenci niso poznali šale in obsodbe zaradi brezboštva v Athenah niso bile nenavadna stvar. Zato se je tudi Sokrates prašanju izognil in je bil natihoma vesel, da se mu je posrečilo.

²⁵ Anaxagoras iz Klazomen (500—428), slaven filozof in eden prvih sofistov, Periklejev prijatelj; po njem obstaja svet iz mnoštva prasnovi, katerim je dal Um-nús prvi pokret, poslej pa določujejo njih medsebojno razmerje fizikalni zakoni. Živel je dolgo v Athenah, dokler ga niso l. 431 zaradi brezboštva izgnali. A. je učil, da je solnce žareča masa, »večja nego Peloponnesos«.

²⁶ Tolmačenje tega mesta je popilo že polovnjak črnila. Navadna razlaga je bila ta, da pomeni »orchestra« kot pars pro toto »gledališče«, češ, mlajša tragedija (n. pr. Euripides) je v zbornskih partijah rada obdelovala prirodno-filozofske snovi, ki so jih gledališčni obiskovalci lahko poslušali za drahmo vstopnine. Vstopnina da je sicer znašala po 2 obola (1 obolós = kakih 16 v) na osebo; da pa ni izključeno, da so gledališki najemniki z boljšimi prostori verižili in jih prodali.

jali po drahmi (drahmé = 90 v). Verjetnejša se mi zdi Apeltova razlaga, ki smatra »Orchestra« za ime prostora na athenškem trgu, kjer je stala stojnica s knjigami, izloženimi naprodaj. Zato sem prevedel besedo v »Na plesišču«. Iz mesta je razvidno, da knjige niso imele stalnih cen. Knjigo-trštvo je v Athenah posebno nekaj desetletij pred pelopon-
neško vojno bujno cvetelo.

²⁷ Iz teh besed se da sklepati na vplivanje sodnikov s klici in gestami.

²⁸ In je torej poznala prihodnost.

²⁹ II, 18, 96.

³⁰ II, 18, 98.

³¹ II, 18, 104.

³² Naslednje poglavje je za Sokratovo karakteristiko najznačilnejše in najbolj učinkovito v vsej Apologiji. Tudi na zunanje tvori žarišče zagovora; pred njim je 12, za njim prav toliko Stephanus-strani. Platon je skrbno gledal na tako zunanjo simetričnost v razdelitvi snovi. Tako tvori n. pr. središče njegove »Države« stavek, ki je stržén celemu delu, namreč, da je za prospeh in blagovitost držav nujna potreba združitve politike in filozofije. Nekaj sličnega kaže tudi »Theaitetos«, »Timaios«, »Phaidros« i. dr.

³³ »Vas« meri na sodnike kot narodne predstavnike. Tri bitke, ki se jih je Sokrates udeležil, so bile: pri Poteidaji na Chalkidiki l. 432, kjer je Alkibiadu rešil življenje, pri Amphipoli ob Strymonu v Thrakiji 422, kjer je spartanski general Brasidas zmagal, a sam padel, pri Deliju v Boiotiji 424, kjer se je posebno odlikoval in po nekdove kako zanesljivem poročilu otel Xenophonta iz smrtné nevarnosti.

³⁴ To mesto posebno jasno kaže, da je bil Anytos režiser pri vsej komediji neosnovane obtožbe.

³⁵ Iz tega si lahko napravimo sliko, s kako neizprosno nepopustljivostjo je Sokrates »vrtal« in kako ogorčenje je moralo često kipeti ob njegovi fanatični strasti do izpraševanja v nesrečnih žrtvah, ki so mu padle v pest. Res je, da se je v južnih mestih že takrat odigraval večji del življenja na ulici in da so bili ljudje mnogo bolj vajeni družabnega izmenjavanja misli in kramljanja po javnih prostorih nego mi hladni severnjaki, ali tudi njim je šlo Sokratovo početje često na živce. Pri nas bi bil tak Sokrates nemogoč, ker bi vsakdo kakor burja bežal pred njim, da bi mu ne izvrtal vsiljivec luknje v trebuh.

- ³⁶ Uprava tekočih državnih poslov je bila v rokah permanentnega državnega sveta, ki je štel 500 članov; sleherni desetih okrajev (phylé) je dajal vanj po 50 z žrebom določenih članov. Vsak okraj je vodil posle po $\frac{1}{10}$ leta, t. z. pritanija, ki je imela vsak dan drugega, po žrebu določenega predsednika (epistátēs); ta je bil obenem tudi predsednik narodne skupščine, kadar je zborovala. O dogodku, ki ga omenja tu Sokrates, gl. str. 39.
- ³⁷ Leon, athenški general, demokrat, je bil z mnogimi drugimi Athenci žrtev krvavega gospostva za oligarhične vlade. Med onimi, ki so bili poslani ponj, je bil tudi neki Meletos, ki pa gotovo ni istoveten s Sokratovim tožnikom.
- ³⁸ Tu misli zlasti na Alkibiada in Kritijo, zbog katerih je moral marsikako grenko preslišati.
- ³⁹ Kriton, vrl meščan in premožen posestnik, vrstnik in ožji rojak Sokratov, njegov odkrit in vdan prijatelj, pripravljen žrtvovati poslednji vinar, da bi ga rešil smrti, v ostalem pa človek kaj navadnih duševnih kvalitēt, zbog česar se služi Sokrates n. pr. v Euthydemu proti njemu z neprikrito ironijo. Njegov sin Kritobulus, znan po imenu iz več Platonovih dialogov; Lysanias, oče sokratika Aischina, ki je napisal več sokratskih dialogov; Antiphona ni zamenjavati z znanim govornikom; Nikostratos in Paralos nam drugače nista znana; Adeimantos je znani brat Platonov; Aiantodoros drugače neznan, njegov brat Apollodoros, goreč pristaš Sokratov, nastopa še v Phaidonu in Symposiju.
- ⁴⁰ Od. 19, 163. Po domače: tudi jaz nisem po prižganki priplaval.
- ⁴¹ Lamprokles, Sophroniskos, Menexenos.

B.

- ⁴² Sodnikov je bilo $500+1$. Diogenes Laertius, II, 41, poroča nejasno, da je bilo za obsodbo 281 glasov večine; misli seve 281 glasov sploh, t. j. več glasov za obsodbo nego proti njej. Za oprostitev jih je bilo torej 220. Če prištejemo tem 220 v Apologiji omenjenih 30 glasov večine, bi bil za oprostitev vendar še en glas premalo. Da bi se bil Diog. L. zmotil, je težko verjeti. Najbrž je Platon namesto 31 vzel okroglo 30 glasov.
- ⁴³ Sokrates se šali. Če tožnik pri razsodbi ni dobil vsaj $\frac{1}{5}$ glasov, je moral plačati globo (gl. str. 52). In Meletos — se norčuje Sokrates — ni dobil $\frac{1}{5}$, ker je bil v treh; nanj odpade torej le $\frac{281}{3}$ glasov, kar znaša okroglo 93, in to je manj nego $\frac{501}{5}$.

- ⁴⁴ Prytaneion, uradno poslopje pritanov, na severnem po-
bočju akropole, državno središče, posvečeno Hestiji, božici
državnega ognjišča; tam so poleg pritanov na državne
stroške prehranjevali može, ki so se posebno odlikovali v
službi domovine. Ta prehrana je bila najvišje odlikovanje,
ki so ga mogle Athene podeliti. Tudi zmagovavci v Olympiji
so bili med temi odličniki.
- ⁴⁵ Glej stran 51.
- ⁴⁶ Misli na Sparto, kjer so se člani gerusije o smrtnih zločinih
po več dni posvetovali.
- ⁴⁷ Strah pred nečem, kar je po običnem mnenju milejše mimo
smrti; saj se baš smrti ne bojim.
- ⁴⁸ 10 jetniških uradnikov in 1 pisar.

C.

- ⁴⁹ Mnenje, ki je še danes razširjeno: če ugasne človeku luč oči,
mu zraste bistrost duha.
- ⁵⁰ Namreč sodni predstojnik s spisovanjem obsodbe, enajsto-
rica pa s pripravami za Sokratov sprejem v ječo.
- ⁵¹ Tu rabi Sokrates prvič nagovor, kakor je bil pred sodom
običen, zakaj zdaj ima posla s pravimi sodniki.
- ⁵² Med dejanja spada njegova pot k obravnavi, vstop itd.
- ⁵³ Prvi trije Zeusovi sinovi, pravičniki v življenju, sodniki na
onem svetu, četrti prastar attiški vladar, ki ga priključuje
Platon znani trojici samovoljno, kakor sploh rad prikraja
mite svojemu okusu in smotru primerno.
- ⁵⁴ Palamedes je Homerju še neznan. Po tragikih je bil zbog
sporazuma s Priamom po prizadevanju Odysseja krivično
na smrt obsojen in pred Trojo kamenjan. Aias se je sam
usmrtil, ker je Agamemnon v tekmi za Achillovo orožje pri-
sodil zmažo Odysseju.
- ⁵⁵ Čudno, kako pride grešnik Sisyphos v tako odlično in po-
šteno družbo kot sta Agamemnon in Odysseus.

Viri.

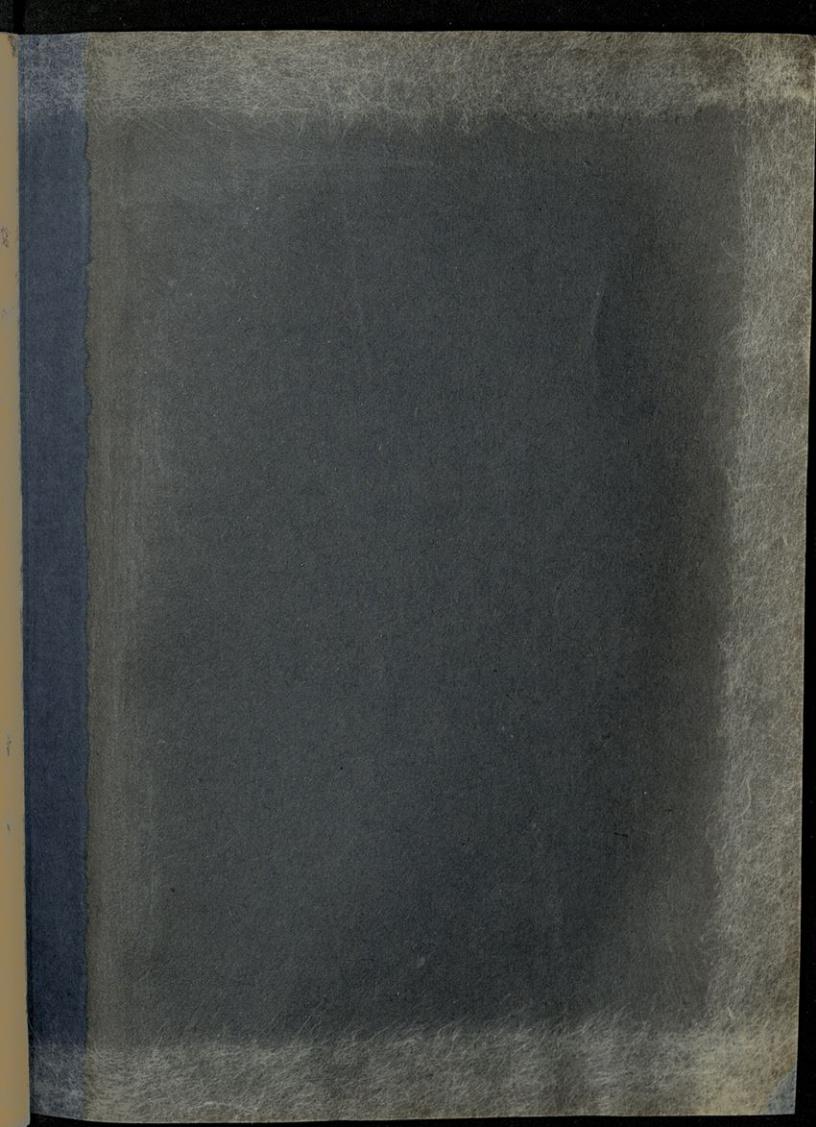
- Apelt, Platon, Apologie des Sokrates u. Kriton, Leipzig 1919.
Apelt, Platonische Aufsätze, Leipzig 1912.
Aristophanes, Nephélai, izd. Teuffel-Kaehler, Leipzig 1887.
Birt, Von Homer bis Sokrates, Leipzig 1921.
Busolt, Die griech. Staats- u. Rechtsaltertümer, München 1892.
Christ-Schmid, Griech. Litteraturgesch. I, München 1912.
Cohn, Führende Denker, Leipzig 1921.
Cron-Uhle, Plat. Verteidigungs- u. d. Sokrates u. Kriton, Leipzig 1912.
Gercke-Norden, Einl. in d. Altertumswissenschaft I, II, Leipzig 1912.
Gomperz H., Sophistik u. Rhetorik, Leipzig 1912.
Gomperz Th., Griech. Denker I, II, Leipzig 1911/12.
Jodl, Geschichte d. Ethik I, Stuttgart 1906.
Müller-Bauer, Griech. Privat- u. Kriegsaltertümer, München 1893.
Pöhlmann, Grundriß d. griech. Geschichte, München 1909.
Raeder, Platons philosoph. Entwicklung, Leipzig 1912.
Schwarz, Charakterköpfe aus d. ant. Literatur I, Leipzig 1912.
Windelband, Gesch. d. ant. Philosophie, München 1912.
Wundt M., Griech. Weltanschauung, Leipzig 1917.
Prevod po: Schanz, Platonis opera quae feruntur omnia I, Lips. 1875.

Kje je kaj?

Predgovor	7
Marathon — Salamis	9
Prosvetna doba — starejši sofisti	11
Sokrates	26
Apologija	43
Athensko sodstvo	49
Vsebina in razpored	55
Prevod	57
Pripomnje	96
Viri	103

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA

GS

0 702 864

201201112

COBISS